

Հաճախ Դիմագրաֆիա

ԼԱԿԱՐԻ ՈՐՍԸ

Հայ պատմագր

891.99 | 13009

U-76 | Միքայելյան, Կ.

Համալսարանի տնային.

		52.
21/10		372
18/10	10 (սյ)	99

Վ Ա Ն Ա Ն Մ Ի Ր Ա Ք Յ Ա Ն

891.99-93
5-76

ՍՅՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

Լ Ա Լ Վ Ա Ր Ի Ո Ր Ս Ը

Պ Ո Ե Մ

13009

Ա 28595

Հ Ա Յ Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ՀԼԿԵՄ ԿԵՆՏՐԱԼՆԻ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԳՐԱԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
Ե Ր Ե Վ Ա Ն

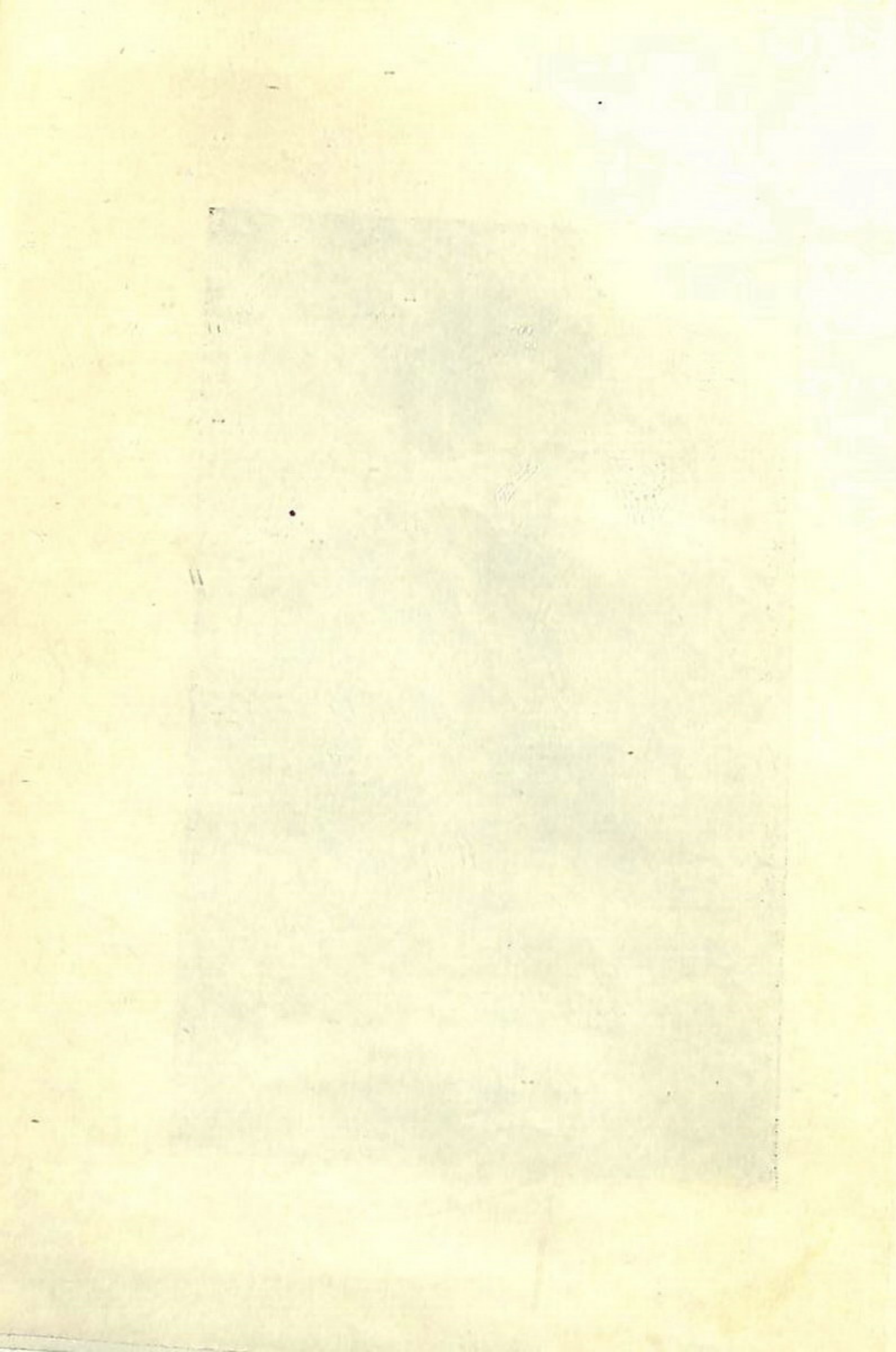
1948

Պատկերազարդումը՝ Եկարիչ
ՀՈՎՀ. ՇԱՎԱՐՇԻ

В. МИРАКЯН
ОХОТА НА ЛАЛВАРЕ

(На армянском языке)
Армгиз, Ереван, 1948

Ծագում է մանուկ արևը դարնան
 Կովկաս լեռների ձյունի պատնեշից,
 Զարթնում են մեկ-մեկ սարերն աննման
 Զմրան անվրդով քնի մշուշից:
 Ահա Լավարի¹ վիթխարի ուսին
 Բազմում է արփին թարմացած ուժով,
 Սարեր ու ձորեր իրար երեսին
 Նա, ում են, ժպտում ամպի մշուշով...
 Վերջին ձյուններն էլ արդեն հալ ընկան,
 Արտասովեց իսկույն լեռների հսկան.
 Ամեն մի ձորից աղբյուր է հոսում,
 Ամեն մի թփից բյուրբյուր է խոսում.
 Ե՛վ դալար հովիտ, և՛ ժայռի կրճքեր
 Արձագանք տալով գարուն են հնչում.
 Զմրան փարախից հովվական երգեր
 Զեփյուռի թևով սարերն են թռչում.
 Ծաղկալից աշխարհ անվերջ ձորերի
 Բացվում է, ժպտում կոկոնից զվարթ,
 Փարթամ գեղության ոգին Գուգարքի
 Շնչում է դարնան բյուրով անաղարտ.

¹ Լոռվա ամենաբարձր սարը:

Ամպերն էլ իրար համբույրներ տալով,
 Զվում են կայտառ, Լալվարը գրկում,
 Առաջին անգամ խիստ որոտալով,
 Գուգարք աշխարհին ողջուն են երգում,
 Եվ հայր ենիքում փայլակ-կայծակի
 Գիշերվա դրոշմած գաղտնի համբույրներ
 Երգում են երկրին սերը երկնքի,
 Դողում են սիրուց սարեր ու ձորեր.
 Եվ խորհրդավոր մի թովիչ ձայնով
 Խոսում են նրանք, իրար հետ փարվում,
 Երգում են, խնդում, հազար բերանով
 Լալվարի վիթխար հասակը գովում:

2

Ահա գարնան հետ և շարան-շարան
 Դաշտավայրերից դեպի գով սարեր
 Զգվեց սայլերի, ուղտերի քարվան—
 Փախչում են շողից թե՛ թուրք, թե՛ հայեր:
 Թնդում են ձորում զանգի հնչյուններ,
 Զիերի խրխինջ, պայտերի դովյուն,
 Մեկ-մեկի կցած անվերջ քարվաններ
 Քաշում է նառը, ահեղ մռնչում.
 Որը տանում է ալաշխի¹ քեչան,
 Կուժն ու խնոցին, ճիպոտն ու չաթան²,
 Որն էլ զարդարված գիր³ ու փնջերով՝
 Օրորվում, անցնում լեռան լանջերով.

¹ Հովվական վրանի մեծ տեսակը:

² Բարակ ճիպոտներից հյուսած վրանի շրջապատ:

³ Թղթերում կարած չար աչքից ապահովող աղոթքներ:

Բայց նաոն ինքնադոհ քալլում է հանդարտ¹
 Բոժոժ ու զանգեր վզին ու կրծքին,
 Եվ օրորելով կապերտներ ու զարդ,
 Գեղեցիկ հարսն է նա տանում մեջքին.
 Մերթ բարկանալով կանգնում է հալարտ,
 Մերթ փրփուլը թափում կատղած բերանով,
 Մերթ երկար շուրթը կախելով բարդ-բարդ,
 Նա պարծենում է գեղեցիկ բեռով:
 Բռնել է ճամփեն խիստ իրարանցում,
 Դուփում են ձիեր, սանձերը կրծում —
 Ազնիվ մետաքսից ոսկեթել գործած, —
 Աղաջարիներ¹ թամբերին գլցած,
 Հուժկու կրծքներից կապած թալիսման²,
 Արևելյան ճոխ արծաթն ու ոսկին,
 Ճերմակ դաթիբան, քողն ամպի նման
 Փռնփռում են սիրուն հարսների դեմքին:

3.

Լեռների տոնն է. մարդ և անասուն
 Ուրախ երգերով դիմում են սարեր,
 Մոռնալով ձմրան քաշած վայնասուն,
 Ծաղկի փնջերով անցնում են ձորեր.
 Անցնում են արագ քոչ-քոչի միջով.
 Գարնան արևից փայլում են դեմքեր,
 Եվ թարմ կենսաբույր թավիշ կանաչով
 Բացվում են, ժպտում սարվորի դեմքեր:

¹ Մետաքսից գործված ձիու ծածկոց:

² Թղթերում կարած՝ չար աչքի դեմ աղոթքներ:

Մայում են, բայում դառնուկն ու մաքին,
 Թնդում կովերի, հորթերի բառաչ.
 Իսկ տըրտընգալով գոմեշը ձագին
 Կանչում է դանդաղ վազելով առաջ.
 Վազում են հոգնած շները հոտի
 Եվ լեզուն հանած թանչին են տալիս.
 Լավում է հանկարծ ձայնը լակոտի,
 Որ քոչից ընկած՝ կալանչ է դալիս:
 Փոքրիկ երեխան պինդ մեջքին կապած՝
 Խեղճ հովվի կինն էլ վազում է ոտքով,
 Օգնում է մարդուն գոհ և սրտաբաց
 Բախտի որոշած ծանր վիճակով:

4.

Քարվանի ծայրը սարերը հասավ,
 Հասավ ու ձուլվեց թուխ ամպերի հետ.
 Վրան-վրանի հետևից բռավ
 Ծաղիկների մեջ գույն-գույն սիրավետ.
 Դաշտերից խանձված, սառ ջրի կարոտ՝
 Գալիս են, իջնում ամեն մի ամառ.
 Լոք¹, Լալվար, Լեջան² աղբյուրների մոտ
 Շոգերից ազատ ապրելու համար:
 Ալաշուխ, դադա³, անպերջ վրաններ,
 Շրջան կազմելով սառն աղբրի ափին,
 Ինչպես ծեր արծվի կարկատած բներ,
 Հենվում են մեկ-մեկ բարձր քարափին:

¹ Լոռվա սարերից մեկը:

² Լոռվա սարերից մեկը:

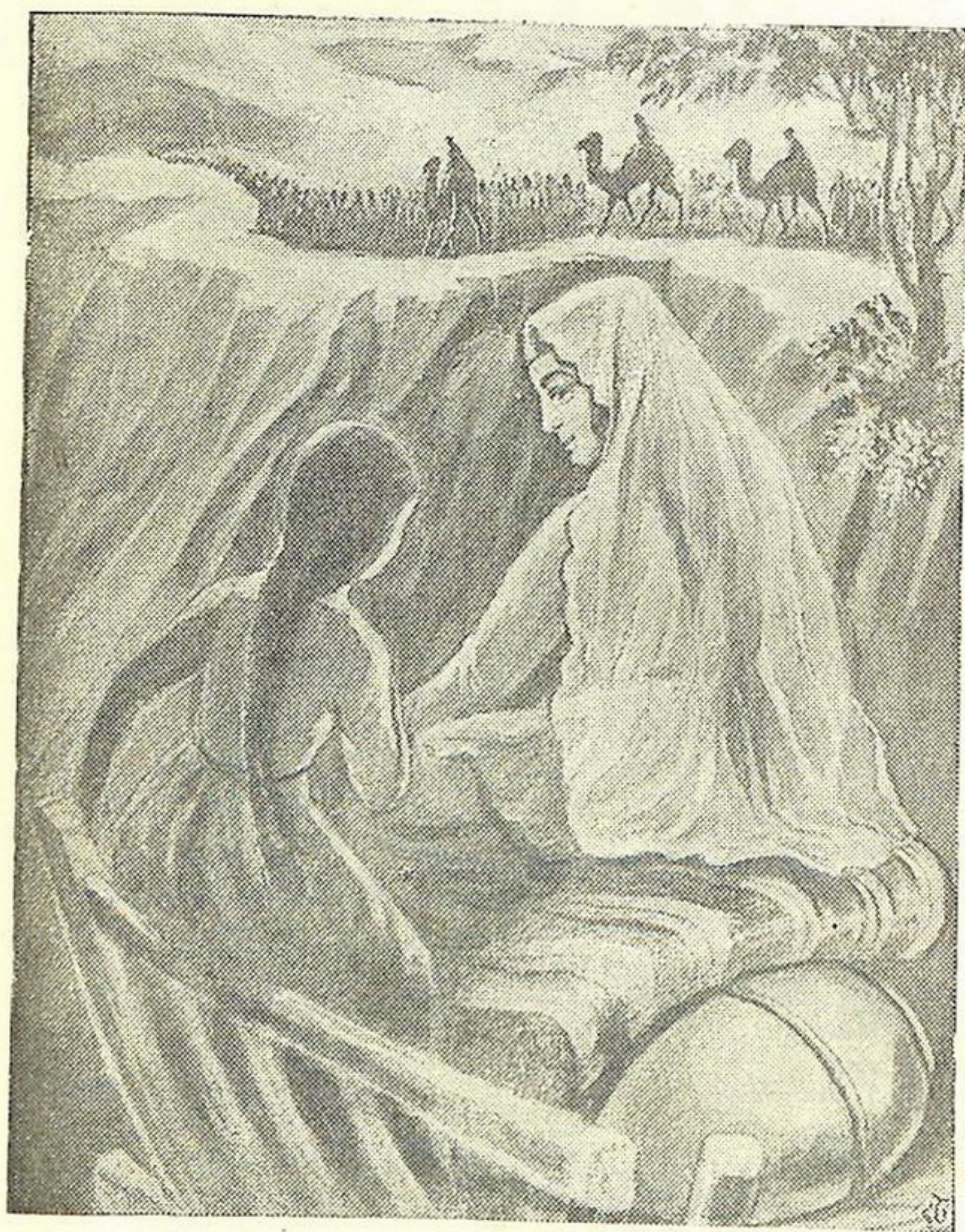
³ Հովվական վրանի փոքր տեսակը:

Գուգարք սարերի՝ սիղավետ լանջին
 Բազմել են հայի, թուրքի բինաներ,
 Բայց դարձյալ խառնված քոչ-քոչի միջին՝
 Գեռ երերում են ուղտի քարվանսներ.
 Խրխնջում է ձին, կովը բառաչում,
 Բոլորն էլ իրանց յուրդն են ճանաչում.
 Մայում է անուշ ամլիկը՝ գառան,
 Սարեր ու ձորեր նորից կյանք առան:

5.

Գիշերը հասավ. մթին է ճամփան.
 Մարում է կամաց աղմուկը քոչի.
 Առվակի ափին քարվանսներն իջան.
 Կանչում են՝ «Տղերք, ապրանք չկորչի»:
 Ջիւրր ջուկեր, ուղտերի քարվան,
 Մայլերի ճրուռոց, ոչխար ու տավար,
 Գտնելով ձորում գիշերն իջնան,
 Հանգիստ են առնում մյուս օրվա համար:
 Կրակի վրա, առվակի ափին
 Մի տեղ ընթրիք են շտապ պատրաստում,
 Մի տեղ էլ կորած գառանն ու հորթին
 Սար ու ձոր ընկած հովիվն է կանչում.
 Մի այլ տեղ ուրախ շրջան բոլորած՝
 Ուտում են նրանք կաթն ու խորոված.
 Գիշերն էլ արդեն մեջում է, լուում,
 Հոգնած քոչվորին հանգիստ քուն բերում.
 Միայն մի կով է դարձյալ բառաչում
 Եվ քունը կտրած հորթուկին կանչում.

1 Մոր հետ անբաժան ապրող և ծծող գառ:

Հսելով նրան դիշերն անդադար,
Հետմէ տխուր ծերունի անտառ:
Ամպի փեշերն էլ կախած մի ծալրին՝
Հալվարն էլ կարծես նույն վիշտն է զգում,
Ինչպէս վիրավոր արծիւը ժայռին,
Թևերը փռած քոչվորին հսկում:

6.

— Հսել եք, տղերք, ում ալաշուխն է
Հալվարին բազմած արծիւի նման.
Հսել եք՝ էն ում օջախի ծուխն է
Խեղճ ու նաչարին միշտ լինում դարման.
Հսել եք՝ ինչպէս բազեն ինքնակամ
Նրանից ազատ որս չի պըտըրտում.
Նրա մի ձենը, անունը անգամ
Մարդուն, հարամուն սարսափ են ազդում:
Եվ ուզում է միշտ ամեն մի սարվոր
Էն ալաշուխին լինել դրացի,
Հիշելով նրա տիրոջն ալևոր,
Առանց օրհնելու չի նստում հացի:
— Շատ բան ենք լսել Ավագի մասին,
Բայց դեռ կարոտ ենք նրա երեսին,
Քնած թե արթուն, թեկուզ երազում
Ամենքն էլ նրա մասին են խոսում.
Պատմում են ահով դաշտին ու սարին,
Թե ինչպէս է նա պատժում միշտ չարին,
Թե ինչպէս էրեն փախչելիս հովտում
Հեռվից էլ նրա ձենն է ճանաչում.
Բայց, ապի, ապի, չենք տեսել նրան,

Երգի՛ր Ավագից մի քանի բերան.
 Մենք կտանք առատ քեզ եղ ու պանիր,
 Դու իգիթներին լավ դովաբանիր:
 Եվ նա լարելով նորից սիմերը,
 Երգում է՝ որքան քաջ են հները.
 — Ավագ որսկանի անունն է մենակ
 Սարերին հայտնի ամեն մի մարդու,
 Ավագ որսկանի գոչյունն է մենակ
 Հալվարի գոռոզ սրտից ազդու.
 Մանուկ օրերից նա որք մնալով,
 Ապրել է ինչպես սև ամպը սարին.
 Օրոր է երգել քամին սուլելով,
 Եվ նա ննջել է մամուռտած ժայռին.
 Մթին ձորերի ահավոր կիրճում
 Միրել է թանձր վառողի ամպեր.
 Ուր փայլակ-կայծակ մահ են շառաչում,
 Գրկել է կայտառ սլաք ու շանթեր.
 Ընկերն է եղել մի հին հրացան,
 Իսկ անուշ երգը՝ գնդակի բըզդոց.
 Թշնամու ջարդը ահից ցիր ու ցան,
 Հարան-տարանը և տուր ու դմբոց:
 Թեև նա ծեր է, ութսուն տարեկան,
 Բայց նրա նման չկա մի որսկան.
 Աչքի լուսի պես դեռ դենք է սիրում,
 Երկնքի ծոցից էլ որս է բերում.
 Դեռ հեծնում է նա ձին արագավազ,
 Սև ամպերի հետ թռչում սար ու ձոր,
 Դիտելով լուսնի սահը նազենազ,
 Հիշում իր թափած արյունը ծործոր.
 Անցնում է ձգված անտառի խորքում

Նեղ օձապտույտ ժայռոտ կածանը,
Որից հոսում է, առուն աղմկում
Կամ թե դղրդում խուլ հրաքանը,
Ուր միշտ ծալավի թշնամու արջան՝
Նա թափառելով դիշերը անահ,
Մռայլը դեմքին դժոխքի նման
Նամարդի համար պատրաստել է մահ...

Ջրբուխի վրա կբալ դնելով,
Աշուղը կտրեց իր երգի թելը.
Իսկ մեկն էլ այսպես նրան հարցնելով,
Կրակին դարսեց նորից փայտերը:
— Բա՛ն — ապի՛, ապի՛, դեռ չե՞ս խմացել,
Մի նոր իգիթ կա սարերը ընկած,
Ավազ-որսկանից ետ չի մնացել,
Դեռ նրա պես քաջ աշխարհ չի եկած.
Ջահելներին մեջ նրա հասակում
Ոչ ոք չի եղել էնպես շնորհքով.
Աստծու դիշերը անցնում է, դարկում
Ամենահարուստ բեկի օբեքով.
Արյուն է կաթում էն օրը սրտից,
Թե որ չի թռցնում ձի, տավար հանդից.
Ո՛չ աղդ ունի նա, ո՛չ տեր-տիրական.
Կարո է նրա անունն իսկական.
Էլ բեզ չի մնում, որ չթալանի,
Նրան ասում են «Դալի-էրմանի».
Էլ նրա ահից, հարան-տարանից,
Հեռու չեն քշում ապրանքը տանից:
Մինչդեռ խոսում էր Կարոյի մասին
Վառ հափշտակված երիտասարդը,
Աշուղը կանչեց, դարնելով սաղին.
— Դե, տեսե՛ք, ո՞րն է քաջ աղամարդը. —

Հսել եմ, գիտեմ էդ ավազակին.
Բայց ուր գող Կարո, ուր Ավագ-որսկան.
Ավագն է՝ ինչպես Հալվարն ահագին,
Կարոյի նման բռուրներ շատ կան.
Թեև մարդիկ է Կարոն կողոպտում,
Ձի, տավար հանդից քշում ու փախչում,
Բայց դուք ջահել եք, Ավագ-որսկանին
Ինչպես որ հարկն է, չեք էլ ճանաչում.
Կարոյի նման ձիու գողերին
Նա իսկի մարդու տեղ էլ չի դնում:
Որսկան եմ ասում ոչ թե արջերի,
Որ տանձ ուտելով ապրում են մերում.
Որսկան եմ ասում ավազակներին,
Որոնք սարերին փորձանք են բերում.
Որսկան եմ ասում, որ ամեն չարին
Մատաղ է անում կարմիր գնդակին.
Որսկան եմ ասում, որ խեղճ նաչարին
Պահում է սիրով իր թևի տակին,
Որ ինչպես ձյունը ամպամած սարին,
Գլուխ չթեքած նամարդի սրին՝
Մի դաս է առել լեռներինց դաժան—
Արլան վրեժը արյունով առնել,
Քնած թե արթուն դենքից անբաժան՝
Թշվառի սիրով ապրել ու մեռնել.
Որի ձենիցն էլ գնդակ է բրդղում,
Անցած ձորիցն էլ արյուն է հոսում,
Եվ միշտ վառողն է ամպերով բուրում,
Կայծակի նման շանթում, խորովում...
Այսպես բարի է Ավագ-որսկանը—
Խոսքը օրենք է, գործը՝ հաղթություն.

Նա տարածում է գուրսը թե տանը
Իր աղղու ձենով սեր ու հաշտություն:

Երբ լռեց ծերի սաղը զնգալով,
Սարերից ձորեր արձագանք տալով,
Տղերքը նորից խնդրեցին նրան.

— Այլի ջան, ալի, երգիր որսկանից.

Սիմերդ անուշ, դու քաղցրաբերան,
Մենք չենք հեռանալ քո սաղի ձենից:

«Ավագ-որսկանի արած գործերը
Շատ են ու երկար, սկսեց ծերը.
Բայց ես կպատմեմ շատերից մեկը,
Թե ինչպես փախավ որսկանից բեզը:

Սրանից կլներ տաս տարուց էլ վաղ,
Դրացի էր մեզ Սալմանի օբեն¹.

Թալանում էր նա աջ ու ձախ անվախ,
Աղա էր նրա ամեն մի գյաղեն²:

Մի օր գուրս եկավ Սալմանի բուղեն³,
Գոռալով վազեց ինչպես հրեղեն.

Եկավ որ քշի մերին տավարից.

Մերն էլ բարկացավ նրա հավարից՝

Մի քիչ կովերից զնաց, հեռացավ,
Բուղադոռ տալով, նրան մոտեցավ.

Դեռ գոռգոռալով երկուսն էլ կրծքից,
Հեռվից բարկացած կանչեցին իրար.

Վազելով եկան թուրք, հայ օբեքից՝

Մեծ բուղակովին հայելու համար.

Խառնվել են միմյանց մեր, մանուկ ու ծեր,

¹ Վրանների խումբ:

² Ծառա:

³ Ցուլ:

Հըռ-հռի ձայներ, հայ-հոյ, դըղըղյուն,
Ամեն կողմերից լսվում են հարցեր.

«Ո՞րն է երկուսից տանում հաղթություն»:

Երկու բուդեն էլ ահեղ զարկերով,
Պոզերով, ոտքով գետինն են փորում.
Երկու բուդեն էլ ուռած կրծքերով
Հպարտ բշավով, կռիվ են դռում.
Մեկ պինդ ոլորած պոչն օձի նման
Հախտ արած ուժգին՝ գետինն են ծեծում,
Մեկ ինչպես վերջին ահեղ հրաման,
Նորից հերսոտած կռիվ են բշում.
Սալմանի բուդի մընդավը¹ փրփրում,
Տեսնողի վրա սարսափ է բերում:
Հանկարծ երկուսն էլ նայելով խեթ-խեթ,
Դեռ կոթանելով², գնացին ետ-ետ,
Եվ նորից եկան պատրաստի զարկով,
Մոտեցան միմյանց դեմ տված կողքով.
Մընդավն ու պոզեր տալով պահապան,
Երկու ճակատներ դեմ ելան, կպան,
Թըրախք, հայ, թըրախք պոզերով, գանգով
Ջարդում են իրար անխնա զարկով:
Խառնվում են նորից բեզ ու սարվորներ,
Նայում են կռվին սրտի տրոփով.
Թնդում են նորից հըռ-հըռի ձայներ.
Եվ բուդաները զարնվում են թափով.
Փահլեանի պես հենց են պլտրտվում,
Որ կուրծք ու ճակատ փրփուր է պատում.

¹ Ուսը:

² Պոզերով սպառնալով:

Դեռ չըրբխկում են, զըրբխկում զարկեր,
Սալմանի բուղեն ետեա է նայում:
Կրծքին ու կողքին բացվել են վերքեր,
Բայց նա երկյուղից դեռ չի հեռանում:

«Ձուեց հա՛, զոռեց», հանկարծ գոռացին.

Սալմանի բուղեն զըրբխկաց գետին.

Մեր բուղեն էնպես գոռաց ու բչաց,

Որ նրա ձենից սար ու ձոր թնդաց.

Իսկ բեզի հաղթված բուղեն հեալով,

Վեր կացավ հաղիվ, գնաց կաղալով:

Երբ մենք պարտվածին ծաղր ու ծանակով

«Հո՛ւ» էինք տալիս, թքում ու մրում,

Բեզը կոտրված մեր հաղթանակով՝

Նոր կովի համար ատամ էր սրում.

— Էս բուղակովի ամոթի մրից

Մենք չենք ազատվել ոչ մի ժամանակ,

Մինչև ո՞ր չառնենք է՛ն բինաներից,

Մինչև որ չուտեն նրանք դադանակ:

Հենց որ լսեցին վերջին խոսքերը,

Կալմեջ արին մեզ դադանակներով.

Թրերը հանած՝ հասան բեզերը

Ու վրա տվին թունդ աղմուկներով:

Քար ու դադանակ ամենքի ձեռքին՝

Իրար դեմ ելան տղամարդ ու կին,

Երկու կողմերից կարկուտից վարար՝

Քարերով, փայտով ջարդում են իրար,

Հենց որ բեզերը հաղթված սարվորին

Քշելով, հասցրին արխաջի՝ ծերին,

1 Անաստուհների բացօթյա հանգստյան տեղը:

Հանկարծ սարիցը մի ձեն որոտաց.

«Ո՞ւր եք փախչում, ո՞ւր, գետինը մտած.
Մի՞ք վախիլ, տվեք, տվեք, բեզերին,
Որ հանգիստ թողնեն ձեզ էս սարերին»:

— Փախեք, հա՛, փախեք, վա՛յ, կանչեց բեզը,
Ավագ-որսկանն է սարիցը վազում.
Փախեք, հա՛, փախեք, մտե՛ք դադեքը,
Նրա հետ կռվել մեզ էլ չի սազում:

Էլ շունչ չմնաց դուրսը ոչ ոքից,
Այ՛սպն է նրանց դեռ կանչում դադից.
«Ո՞ւր եք փախել, ո՞ւր, է՛յ, դուք՝ նամարդներ,
Դուրս եկեք, տեսե՛ք ձեր հողեառին,
Թե չէ կպոկեմ բինա-դադաներ,
Ձեմ թողնիլ մեկիդ շունչը բերանին»:

Բեզերից ոչ մի իգիթ դուրս չեկավ.
Սալմանի հայրը կորացած մեջքով
Շկավ որսկանի ոտները ընկավ,
Ու նա հեռացավ ծերի խնդիրքով...

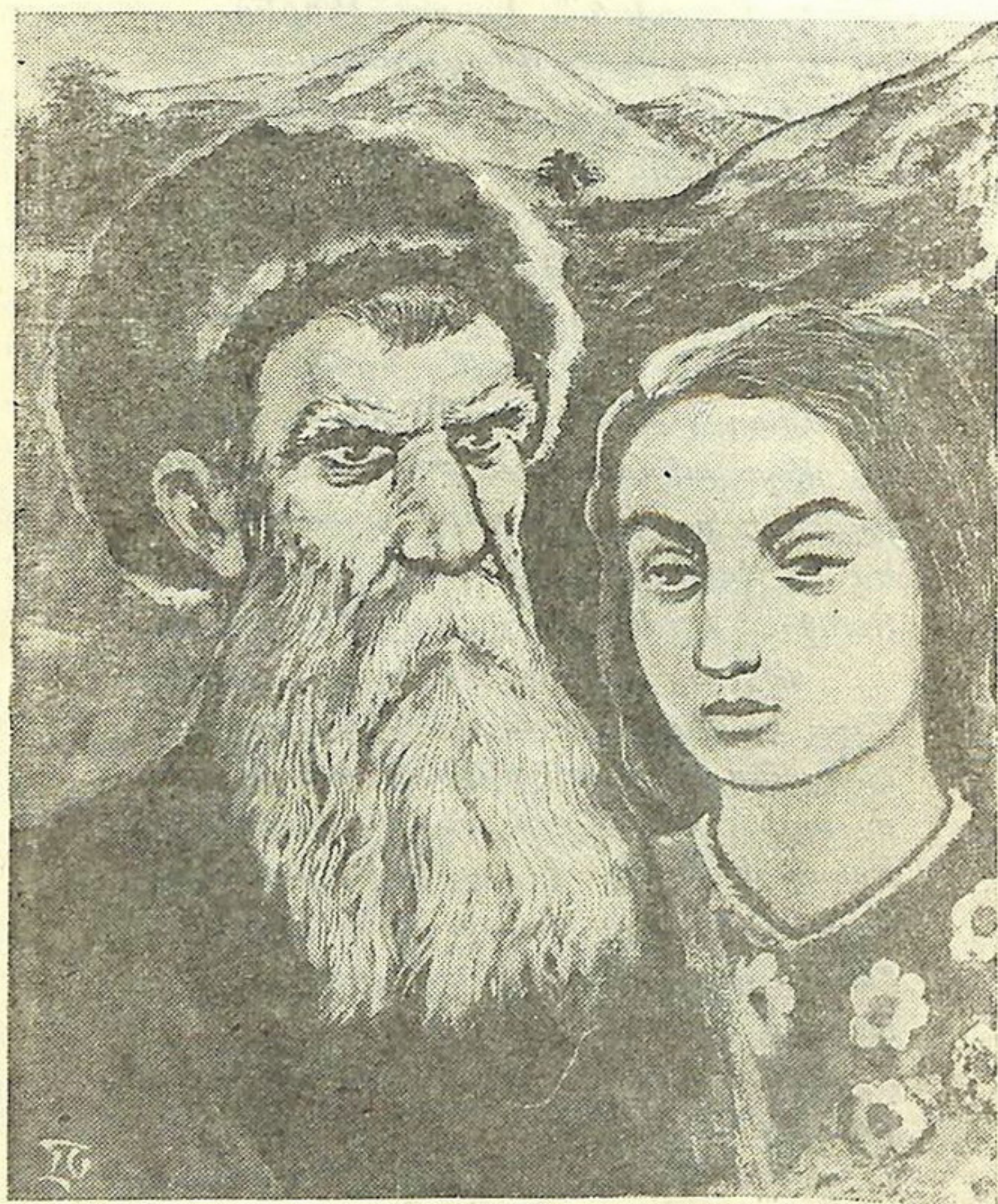
Եվ վառ խարույկի շուրջը բոլորած՝
Տեսած ու լսած արկածն են պատմում,
Եվ մեծ ու փոքր աղանջներ լարած՝
Աշուղ-Գիքոյի երգերն են լսում.

Պատմում է, երգում աշուղն անցյալից,
Ձորերում տեսած հին իգիթներից.
Կրակին գցած կաղնի մեծ դերան՝
Սարվորն էլ արժուն լսում է նրան:

— Էն օրից էս օր բեզերն ամոթով
Հանեցին գլխից կռվի մտքերը.
Պատմում են թուրք, հայ՝ ահ ու սարսափով
Ավագ-որսկանի արած գործերը.

Պատմում են, որ նա ինչպես զորավար
Թիլիսամը ունի չար դե ու սուրբից,
Որ նա չի լինիլ գնդակի ավար,
Ոչ էլ կմեռնի նա մարդու ձեռքից.
Որ երկու բան է Ավագ-որսկանը
Ամենից մոտիկ պահում իր սրտին—
Մեկը Ղրիմու հին հրացանը,
Մեկն էլ մինուճար սիրուն Ալ-վարդին.
Ու դրանց հետը ժանտ օձի նման
Եվ մի լուռ վիշտ է միշտ նրան կրծում,
Որ աստված տղա չտվեց նրան,
Որ Ավագ անունն պահեր իր ազգում.
Որ միշտ տեսնելիս սիրուն Ալ-վարդին,
Զգում է նա իր դատարկ վախճանը,
Եվ սև մտքերը փաթաթած սրտին՝
Տանջում են նրան դուրսը թե տանը:

«Մի օր աղջիկս ես մարդու կտամ,
Ինքս էլ ծերացած աշխարհից կերթամ.
Հրացանս կմնա պատիցը կախված,
Ժանդում ու փոշում անբան շաղախված,
Երկար խանչալս էլ, արծաթով պատած,
Վախկոտի մեկը կառնի իր փողով,
Հազար փորձանքի արնով աշխատած
Անունս էլ հետը կծածկի հողով.
Սիրուն Գուգարքն էլ առանց պահապան,
Քանդելու կգա ամեն մի անբան.
Էլ չեմ դուրս գալ ես խոր գերեզմանից,
Էլ չեմ գցիլ իմ հին հրացանից»:
Երկնքի զրկում լողում է լուսին,
Դեռ նստոտած են ծեր, երիտասարդ,
Ավագ-որսկանի, Ալ-վարդի մասին

Խարույկի շուրջը լսում են հանդարտ:
Կաղնի գերանը կրակին ընկած՝
Առատ բոցերով դեռ լույս է սփռում.
Ճարճատում է նա, բռնկում հանկարծ,
Հետն էլ աշուղի երգերը վառում.
Տեսած ու լսած անթիվ դեպքերով
Եվ մեկը մյուսից արժան դորժքերով
Դեռ երգում է նա և այն հաստատում,
Որ առաջինն է Ավագն աշխարհքում,
Նրանից իգիթ, նրանից հսկա
Էլ թուրքում, հայում, ոչ մի տեղ չկա.
Եվ ուշի-ուշով նստոտած համառ՝
Խնդրում են նորից տղերքն աշուղին.

«Այլի ջան, այլի, երգիր մեզ համար,
Էլ չենք քնելու մենք լուսնի շողին»:

Բոլորի ուշքն էլ որսկանը տարավ,
Մարում են կամաց խարույկի կայծեր,
Ջահել տղերքը դեռ երգի ծալով՝
Ավելցրնում են կրակին վայտեր.
Որը հոգնելուց գլուխը թեքած՝
Նիրհելով կամաց, զարթնում է հանկարծ,
Որն էլ վաղուց է անուշ խրոռացնում,
Ավագ-որսկանին երազում տեսնում:
Երկնքի զրկում լողում է լուսին,
Ննջում են արդեն ծեր, երիտասարդ,
Ավագ-որսկանի, Ալվարդի մասին
Լուսինն է խորհում երկնքում հանդարտ:

Արևը չելած՝ սարվորն արթնացավ,
 Նորից ձորերում աղմուկ բարձրացավ,
 Նորից սայլի տակ ճրուռում է ճամփան,
 Փռվիլում հարսի քողն ու դաթիլան.
 Դալար յուրդերը ամպերի տակին
 Աչքերը գցած քոչվորի ճամփին՝
 Ժպտալով հակինթ ցողերով առատ,
 Կանչում են կարծես բույրով անարատ:
 Կանաչի վրան ավթավան՝ ձեռքին՝
 Կրոնասեր թուրքը չոփեց նամազի,
 Ձեռները զգույշ տանելով միրքին՝
 Աղոթք է անում ասածուն մեկուսի:

Կես օր է արդեն. կանաչ Լավարից
 Խջնում է հանգիստ ոչխարը կթի.
 Կթվելով մաս-մաս, անցնում է բերից²,
 Լսվում է անուշ վրձնոցը կաթի:
 Հովիվ, հովվուհի նստոտած շարքով՝
 Կթում են ուրախ և անհոգ խնդում,
 Երբեմն էլ այրված անուշիկ երգով
 Սեր են դարձեցնում մեկ-մեկի սրտում:

¹ Ջրամանի տեսակը:

² Ոչխար կթելու տեղը:

Վերջա ցավ արդեն ոչխարի կիթը,
 Կաթսաներ տարան թարմ կաթնով լիքը.
 Մեկն էլ գդակը շարժելով օդում,
 Դեռ դառնարածին՝ «հէյ, եկ» է կանչում.
 Երկար չանցնելով, սարի գագաթին
 Գառների կայտառ հոտը երևաց.
 Խառնվելով նրանք մայրերի հոտին,
 Բերկրանքի հույզով մայում են ցրված.
 Կանչում են, բայում դառն ու մաքին,
 Անուշ ձայներով փնտրում են միմյանց.
 Որը գտնելով իրա դառնուկին,
 Ծծել է տալիս, փայելով սրտանց.
 Որը խաղում է մոր հետ կուշտ փորով,
 Որն էլ մնում է տխուր մայելով.
 Եվ ամեն անգամ դառը մեր տալիս¹,
 Կարծես թե անուշ համերգ են տալիս:
 Եվ շուտ ջոկելով մայրերը դառնից,
 Հովիվը քշեց նրանց դեպ արոտ,
 Մհակն էլ ուսին դառները բինից
 Տարավ դառնարած սառն աղբյուրի մոտ:

3.

Հովիվ, դառնարած մի տեղ խմբվելով,
 Լախտի են խաղում, առույգ թռչկոտում.
 Հրճվում են նրանց կայտառ խաղերով
 Ծերերը ծածկված գառան մուշտակում.
 Ամեն մի նրանց ճարպիկ թռիչքով

¹ Մայրերին տալիս—ծծեցնելիս:

Հիշում են վաղուց կորած մանկություն,
 Շուքով ճերմակ միրուքը ձեռքով,
 Կանչում են՝ «նամանդ, նամանդ ծերություն»
 Մեկն իր մուշտակը մի կողմն է ձգում
 Եվ դիտմամբ խառնվում տղերանց խաղին,
 Մի լախտ է խլում, ոլորում ձեռքում
 Եվ առիթ տալիս անվերջ ծիծաղին.
 Կանչում են. «Աթո՛ւ, լախտը թռցրո՛ւ,
 Մեր պապի մեջքը մի լավ տաքացրո՛ւ»...
 Աթոն էլ լախտը ոլորած ձեռքին՝
 Տանում է, բերում մեր պապի մեջքին...

Մի տեղ ձիերը տրանդի տալով,
 Փռռացնում են, սարերը փախչում.
 Զահել տղերքը քամանդ¹ բռնելով,
 Նրանց հետևից սլուրադ² են թռչում,
 Մի խամ, չնստված վալրի քուռակի
 Ամեն կողմից էլ կալմեջ են անում.
 Ով նրան մենակ բռնի ու թամբի,
 Նա մի քալաղի նամառ³ է տանում.
 Բայց տաքացել է, կատաղել խամ ձին.
 Տղերանց վրա ծառս-ծառս⁴ է լինում.
 Երկար քամանդը քաշելով վզին,
 Խեղդում են նրան և թամբը դնում.
 Զուռնեն էլ՝ թողած մի կողմը լախտին,
 Փչում է արդեն տաք-տաք ջրիդին.
 Տղերքը միմյանց առաջ են քշում,
 Ծերերը դարձյալ խոր ախ են քաշում:

¹ Քամանդ—ձի բռնելու պարան:

² Զիարշավ առաջ ընկնելու նախատակով:

³ Մրցանակ է տանում:

⁴ Հետին ոտներին վրա կանգնում—ծառանում:

Հարս ու աղջկերք սափորը ուսին՝
 Գնում են խումբ-խումբ աղբյուրը ջրի.
 Դողում են նրանց ժպտուն երեսին
 Բոլոր գույները Գուգարք լեռներին.
 Եվ բյուր ծաղկանիշ նախշուն շորերով
 Անցնում են նրանք ուղին հոտավետ,
 Եվ թարմ կուսական հմայիչ բույրով
 Մրցում են սարի ծաղիկներին հետ:
 Եռում է խաղը հարսների դիմաց,
 Նայում են միմյանց աչքերի տակով.
 Կարմրում են, ժպտում կույսերը կամաց,
 Անցնելով անուշ սիրո տրոփով:

Բայց, այ քեզ հրաշք, մի շշուկ անցավ.
 «Ալ-վարդն է գալիս, Ալ-վարդն է գալիս».
 Եռուն ջիրիդը իսկույն դադրեցավ,
 Բոլորն էլ սառան նրան տեսներին:
 Հուր-հրին տալով քողի արանքից,
 Նրա աչքերը հանեցին խելքից.
 Էլ ոչ ջիրիդ կա և ոչ էլ գուռնա.
 Ալ-վարդի նետին ո՞վ կդիմանա.
 Ջիրիդներն ընկան հուժկու ձեռքերից,
 Այս ու հառաչանք թռան կրծքերից.
 Ջուռնան էլ մոռցած լախտն ու ջիրիդին՝
 Նրանց տեղ զլեց այրող բայաթին.

Զելրանի նման
 Բնից դուրս գալը,
 Սափորը ուսիդ
 Սարին սուրալը,
 Այս, էդ աչքերիդ
 Վառվռուն հուրը,

Սիրուն պատկերիդ
 Նոր կյանքի բույրը,
 Շուրթերիդ բացվող
 վարդը ժպտալիս՝
 Մեզ, սիրուն աղջիկ,
 Հանգիստ չի տալիս:
 Ա՛յ, սիրուն աղջիկ,
 Ա՛յ սարի աղջիկ,
 Շուտ-շուտ դուրս արի
 Աղբյուրը ջրի:
 Մեն-մենակ դու ես
 Ծաղիկը սարի,
 Մեն-մենակ դու ես
 Զարդը աշխարհի:
 Առանց քեզ սարին
 Հատնում է բույրը.
 Առանց քեզ աղբյուրում
 Ցամքում է ջուրը:
 Ծաղիկ ու դալար,
 Աղբյուրը դուլալ,
 Սուրալով արի,
 Շունչ տուր, զարդարի:
 Ա՛յ, սիրուն աղջիկ,
 Ա՛յ, սարի աղջիկ,
 Հասիր մեզ սիրով—
 Սափորիդ ջրով:
 Ա՛խ մեր սրտերը
 վառել ես հրով,
 Բայց դեռ ապրում ենք
 Հեռվից քո բույրով.

Ապրում ենք, ջերան,
 Երգերի բոցում,
 Ինչպես բյուրեղում
 Վարդերի ծոցում:
 Ջահել սրտերում
 Քո վառած հուրը
 Ձի մարում, աղջի,
 Սափորիդ ջուրը:
 Ա՛յ, սիրուն աղջիկ,
 Ա՛յ, սարի աղջիկ,
 Թեկուղ մեզ վառի,
 Շուտ-շուտ ջուրն արի:

Ալ-վարդի համար ան են հառաչում
 Գողգարք լեռների ամեն մի ձորից,
 Ալ-վարդի համար մեղուն է թռչում
 Լողվա առաջին խամ մեղրի ծորից.
 Ուտում են աչքով ամենքն Ալ-վարդին,
 Բայց սերն անհայտ է դեռ նրա սրտին.
 Նա դեռ ապրում է երազների մեջ,
 Դեռ նրան այրել չի սերը անշեջ.
 Բայց էն էլ ասած՝ Ավագի ահից
 Ո՞վ կարա անցնել Ալ-վարդի մոտով,
 Կամ թե փախցնել նրան աղբյուրից՝
 Ո՞վ կարա իսկի անցկացնել մտքով:

5.

Սև ստվերները հսկա լեռներից
 Չորերն են ընկել, մեկ-մեկի գրկել:

Լուսնի նղջուրը մռայլ ամպերից
 Հալածված դեմքը դեռ չի ազատել,
 Թանձր եթերյան սև քողը դեմքին
 Վազվզում էր նա սոված ու անքուն
 Նայելով հերթով բոլոր օբեքին,
 Հսկում էր նրանց գիշերը արթուն.
 Օրոր էր երգում առուն ձորերում,
 Մարում էր մեկ-մեկ կրակն օբեքի,
 Բայց ականակիր սարի խավարում
 Մենակ մի կայծ էր դողում ճրագի.
 Ղարախաչ¹ սարի գիծ գազաթներին
 Լուսինն էլ գերի մնաց ամպերին.
 Այնտեղ ծովիանն է խաղում, որոտում,
 Հրեղեն գոտին երկնքով պատում:
 Շրփշրփաց անձրև, ամեն մի տեղով
 Առունքը դառան պղտոր հեղեղով:
 Զարթնելով քնից սարվորը հանկարծ,
 Ամրացրեց դագի հին ծակ ու ծուկը.
 Տավար ու ոչխար իրարով ընկած՝
 Խառնեցին միմյանց գառն ու հորթուկը.
 Հովիվը հասավ աղդարար ձայնով
 Հավաքեց նրանց դեպի արխաջը,
 Բայց դեռ լավում էր տխուր ոռնալով
 Դուլանից² փախած շների հաջը:

Սարեր ու ձորեր ահից դողալով,
 Արձագանք տվին փայլակ-կայծակին.
 Լեռների որդին մթին գիշերով

¹ Լուսնի և Շիրակի սահմանում ձգված բարձր սարը:

² Շան նստելու և հոտին հսկելու տեղը:

Անցնում էր հեղեղ՝ մի սև ձի տակին,
 Ձին առանց զարդի, սանձի ու թամբի
 Ցատկում էր արագ ժայռերի վարսեր,
 Ինչպես մի ստվեր սևակնած ամպի,
 Թռչում էր գետեր և դար ու փոսեր,
 Իսկ դոփյունները պինդ սմբակներից,
 Արձագանք տալով խորին ձորերում,
 Կայծին են տալիս և հանկարծ մարում.
 Ռնգներից ամպի փրփուր է հոսում,
 Խառնվում պղտոր վշտան հեղեղին.
 Ձին իր հեծվորին ափսոսա էր սաղում,
 Ինչպես, որ նետը իրեն աղեղին:
 Գոռում էր ճչում ահավոր կիրճում
 Փրփրած բաշով սևացած ուրկուն¹,
 Բայց ձիավորը մի աղոթք մտքում
 Դեռ մրմնջալով, բշում էր անքուն.
 «Էս ուրկունիցն էլ թե դուրս թռավ ձիս,
 Մուրադ եմ անում գնամ Սուրբ Սարգիս.
 Հասվեհաս եմ հա՛, ճրագ եմ տեսնում,
 Գիշերս կմնամ Սառն-աղբրի բինում.
 Հենց որ անձրևը մի քիչ դադարի,
 Նորից կբռնեմ ճամբեն անտառի»:
 Աչքերը հառած բինի ճրագին,
 Հեծվորն էր այդպես ձիուն մրմնջում,
 Նրա սև բաշը ոլորած ձեռքին,
 Կարծես ուզում էր հասնել մի շնչում...

¹ Հեղեղից առաջացած մեծ դեղ:

Փռռացրեց սև ձին, դռինեց սմբակով,
 Նետի պես ցցվեց արխաշի ծայրին.
 Մի շուռն դուրանից վեր թռավ հաջով
 Եվ թարշարժ արավ քնից սարվորին.
 Շներն աղմուկով զայրացած հասան,
 Այն ձիավորին կալմեջ արեցին.
 Իսկ հովիվները՝ «ո՛վ ես» ու «քիմ սան»
 Նրան խավարից մեկ-մեկ ձայնեցին:

— Մթին գիշեր է, կորցրել եմ ճամփես,
 Պատասխանեց նա, հյուր եմ եկել ձեզ:

Ութսունից մոտիկ վեհ, բարձրահասակ,
 Հերքը ալևոր ձյունից էլ ճերմակ,
 Արծաթապառայան դաշույնը գոտկին,
 Հին արկածների կնճիռներ դեմքին,
 Սև-մաղ յափնջին ուսերին բազմած,
 Երկար չիբուխն էլ բերանին սեղմած,
 Կանգնելով ծերը ալաշխի շեմքին՝
 Խրոխտալի ձայնով կանչեց ճամփորդին.

«Ե՛կ, ճամփորդ ախպեր, արխաշի մոտով,
 Դուրսը անձրև է խառը կարկուտով.
 Մինչև հաստես դու էլ իմ տանը,
 Պատառ չեմ դնիլ ես իմ բերանը.
 Ե՛կ, ախպեր ջան, եկ, դոնադն Աստծունն է,
 Անմեռ աշխարհն էլ իգիթ մարդունն է».
 Հեծվորը եկավ ծերի հրավերով,
 Սև ձին էլ տակին սև ամպի նման,
 Ուռած ոնգներից թառանչ քաշելով,
 Թռավ ու կանգնեց նրան հանդիման:

— Բարի իրիկուն, ասաց նա, սարվոր,

Վատ օր չառնի գլուխդ ալևոր.

Թող վառ լինի միշտ բինում ճրագդ

Թող տա փը չառնի վերջին գնդակդ:

«Բարին արևդ. համեցեք, որդի,

Թող ձիդ օրյուկի¹ հանդումը ծառան,

Դու եկ անձրևից ալաչուխ մտի.

Ալ-վարդ ջան, վեր կաց, դու էլ տաքարան:

Որսի խորոված շամփրի, պատրաստի,

Կուշտը սովածին մանը կբրդի»:

Այդպես պատվերներ տալով Ալ-վարդին,

Ալաչուխ տարավ ձերը ճամփորդին,

Որի յափնջից ծորում էր ջուրը,

Խնչպես մամուռած ժայռից աղբյուրը.

Բայց նա թափ տալով շորերը շեմքին,

Մոտեցավ նստեց ծերունու կողքին:

Թուրն ու դաշույնը կեռ արծաթապատ,

Գնդակ-վառողի ամանը գոտկին,

Չախմախի հրացան գուգված տասնարանդ,

Շահմար² օձի պես լուռ փարված մեջքին,

Ջենք ու զրահում, արծաթում մտած³

Ճրագի լույսով հյուրը շողշողաց:

Սերն ու կարագը առաջ բերելով,

Ալ-վարդն եփում է դեռ տաքարանը.

Մի քանի խոսքով սուփրեն օրհնելով,

Ծերունին դարձավ աղոթարանը:

Թող նրան տանի սելավն ու գետը,

Ո՛վ աղ ու հացի օրենքն ուրանա,

¹ Օրյուկի¹ արածելու համար կապել երկար թուղով:

² Օձերի թագավոր:

Ո՛վ զոնաղ եկած թշնամու հետը
 Ձի նստիլ ուրախ մարդի-մարդանա¹.
 Թշնամի կլնես թե ինձ բարեկամ,
 Դուռս բաց կլնի քեզ ամեն անգամ.
 Քանի որ կուզես իմ ալաշուխում
 Սիրտդ բաց՝ արա ինձ հետ կերուխում:
 Երբ շամփուրները մեկ-մեկ շարելով,
 Դարսում էր կույսը կաշմրած շեղջին,
 Կամ խորովածը արագ շրջելով,
 Բերում էր դնում հյուրի առաջին,
 Ցուրուն աչերը հոնքերի տակից
 Ընկնում էին միշտ փայլուն զենքերին
 Եվ ալեծածան մազի արանքից
 Նա գաղտագողի դիտում էր հյուրին:
 Խիտ գանգուրները հանկարծ ցնցվելով,
 Մերթ ալտերն էին վարդի պես փայլում,
 Մերթ շամփուրները նորից շարելով,
 Հյուրի սիրտն էլ էր նա հետը այրում:
 Ե՛վ անքնություն, և՛ երկար ճամփեն
 Վերացան իսպառ ճամփորդի մտքից.
 Սև-սև աչքերը շանթելով արդեն,
 Անցան շշտակի սուր նրա կրծքից.
 Մոռցավ ինքն իրան, երկիր ու երկին,
 Երերաց անուշ, անսովոր դողով,
 Եվ կյանքի գնով դողցած նժույգին
 Նա մոռցավ միայն երկու աչերով:
 Տեսնելով հյուրի թևի արյունը,
 Ծերունին հարցրեց նրա անունը,
 «Ինչի՞ չես, որդի, դարդդ ինձ ասում,

¹ Տղամարդորեն:

էդ ինչ արյուն է թևիցդ հոսում.
Ե՛կ, դու մի ծածկիր, անունդ ինձ բախշի,
Ձե՛՛ք թողնիլ, որ քեզ էդ ցավը մաշի:
Ավագ որսկանն եմ Գուգարաց երկրի,
Գռիվների մեջ հերքս ճերմակած.
Քեզ նման ես էլ հազար վերքերի
Խոռոչներ ունեմ մարմնիս ընկած»:

— Տեր ինքը հաստատ պահի քո տունը,
Վաղուց եմ լսել քո մեծ անունը.
Ձախ թևիս միջին գնդակ է մնացել,
Ինչ անես, ապի, դժվար է հանել:

«Ա՛նհոգ կաց, որդի, ինչ վերք էլ լինի,
Աղջիկս նրան դեդ ու ճար կանի:
Նա սովորել է հանգուցյալ մորից,
Որ բժշկում էր գնդակ ու սրից:
Ա՛լ-վարդ ջան, աղջի, ճար ունես, դէ՛, տես.
Ջահել է, մեղք է, կռնատ չթողնես»:

— Վ Ալ-վարդն եկավ դեղի փաթեթով,
Գնդակը հանեց մի երկար կարթով,
Վերքը նա լվաց, դեղը փաթաթեց,
Վրան մետաքսի թաշկինակ կապեց.
Իսկ հյուրն Ալ-վարդով այնքան հիացավ,
Որ գնդակ ու ցավ իսպառ մոռացավ:

«Դե, պատմիր, որդի, գլխիդ անցածը,
Թե որտեղ հասավ քեզ էդ արկածը»:

— Ա՛յ, ապի՛, լսի՛ր սրտիս գաղտնիքը,
Ո՛չինչ չեմ ծածկիլ, կպատմեմ անվախ. —

Եվ հյուրն արյունով աչքերը լիքը
Դեռ վազրի նման նետեց աջ ու ձախ.

— Բայց առաջ բախշի ինձ, Ավագ-որսկան,

Որ ինձնից ճարպիկ գողեր էլ չկան.
Իսկ թե քեզ մոտ էլ դուրս գամ մեղավոր,
Ինձ համար եղի՛ր դու խիստ դատավոր:

«Իդուր ես եկել, մտել իմ տունը,
Ինձ մոտ չես գտնիլ քո վրկուժյունը.
Հոգիս էլ կտամ ես իմ դոնադին,
Բայց չես խնայիլ, պաշտպանել գողին:
Գիշերս կտամ ես քեզ ապաստան,
Կզարթնես քնից, կերթաս ապահով,
Հետո կփնտրեմ ես ինչպես որսկան
Եվ կանեմ մի օր քեզ վնդախորով:
Դե՛, պատմի՛ր, տեսնեմ, էդ ինչ ահարկու՛՝
Սարերը ընկած ավազակ ես դու»:

— Գարուն էր, անի. սարը քոչելիս
Մի քանի հարուստ թուրք աղալարներ՝
Աղբյուրի ափին նամազ անելիս,
Օրյուկել էին իրանց ձիաներ:
Երբ ես անտառից հանկարծ դուրս եկա,
Նրանց միամիտ բարով տվեցի,
Նրանք ծաղրեցին և հրոհըռալով
Հարցրին ինձ. — է՛յ, ձու գողցար, թե ձի:

Էն օրից թեև տարիներ անցան,
Բայց նրանց ծաղրը մնաց իմ սրտում,
Եվ ես երգվեցի էն ծաղրի թույնով
Լինել ավազակ գող և մարդասպան,
Գիշերը անցնել բեգերի բինով
Եվ մահ գոռալով, քշել ամեն բան:
Հենց է՛ն ինձ ծաղրող մեծ աղալարին
Գիշեր ու ցերեկ փնտրելով շրթուն,
Վերջը ես գտա Ղարախաչ սարին,

Ուր նա հայտնի է ինչպէս մեծատուն։
Ասլան-բեգն է նա, քաջ և անվանի,
Տավար-ոչխարի հոտերով հարուստ,
Բայց ամենից լավ մի սև ձի ունի,
Որ աշխարհ արժի մենակ արտաքուստ.
Ձի հասնիլ նրան հին հեքիաթների
Թեկուղ հրեղեն ձին իր թևերով,
Ձի հասնիլ նրան և գնդակներ
Կարմիր տոթոցը մռայլ գիշերով.
Առաջուց դիտե նա՝ թե փորձանքը
Ե՛վ թե հեծվորի սրտի բաղձանքը:

Մթին գիշեր էր, հենց գողի գիշեր,
Երբ Ասլան-բեգի օբին մոտեցա.
Հենց որ օրցուկը բերից կտրեցի,
Վեր կացավ հանկարծ մի շուն դուլանից,
Երկաթի ոտկապն էլ որ կտտրեցի,
Դղրդաց օբեն հարայի ձենից.
Մարդիկ վազում են, շները հաշում,
Բայց ես փորըսող զետնին եմ կաշում,
Եվ հարահրոցի թունդ տրաքտրոքոցին
Թռչում եմ, սանձում ոտկապով սև ձին:
Նորից դղրդաց, գնդակ որոտաց.
«Տարան հա՛, տարան բեկի սևուկը».
Բայց ես նետի պես ալանջը մտած,
Քշում եմ նրանց դոված նոթույզը.
Տրա՛ք, հա՛, տրա՛ք գնդակներ թոան.
Խառնվելով օբեն, գոռում էր. «տարան,
Հասե՛ք, հա՛, հասե՛ք, դալի-էրմանին
Կենդանի թաղեց իգիթ Ասլանին»:

Խրխնջում էր ձին, ոտկապը կրծում,

Փրփուլն ամպի պես ռնգներինց գցում
Եվ կրակ կտրած էնպես էր վազում,
Որ կասես հեռվից գնդակ էր բըզզում,
Թե որ ես նրան հեծած չլինեի,
Ով գիտեր, թե ողջ էստեղ հասնեի»...

Հանկարծ զրույցը կարոն կտրելով,
Դիմեց որսկանին, այսպես խնդրելով.

— Հերիք է, ամպի, ես լույսն եմ ընկնում,
Տավար ու ոչխար արոտ են գնում,
Թե նամարդ եմ ես, զարկիր գնդակով,
Թե չէ, ճամփա տուր ինձ քո օրհնանքով:

«Համբերիր, կարո, համբերիր միքիչ,
Մի օր էլ կլնես թուլերի փրկիչ.

Էս գիշեր պատմած գլխիդ անցքերը
Մոռցրին ծերիս ճերմակ հերքերը.

Թե գող լինեիր շատի պես անմիտ,
Ես չէի ասիլ քեզ երբեք իգիթ.

Բայց երբ որ գող ես մենակ թասիբից,
Նամարդ բեզերին պատժելու համար,
Օգնություն կպա քեզ ամեն սուրբից
Եվ դու կլինես անհաղթ զորավար.

Մարդը նամարդին թե մյոհտաջ կանես,
Ավագ-որսկանից պատիժդ կառնես:

Դե, տուր խանչալդ, օրհնեմ իմ սրով,

Որ քեզ տեսնելիս դողա թշնամիդ,

Քեզ պես թասիբի ավազակներով

Լցվեն մեր երկրի սար, դաշտ ու հովիտ»:

Ծերը պատյանից դաշույնը հանեց

Եվ, խաչ քաշելով կարոյի սրիս,

Պապական ծիսով նա քաջին օրհնեց.

Ապա օրյուկից նրա ձին բերին.
Եվ կարոն թաավ առույդ սատյունով,
Կաավ մերկանդամ սևուկի մեջքին.
Խրխնջաց սև ձին ու փռնչյունով
Թռչկոտաց հուժկու հեծվորի տակին:
Եվ սիրտն ու հոգին թողած Ալ-վարդին,
Նա մնաա բարով ասաց Ավագին:

7.

Ծեզում է արդեն, բայց կարոն չկար՝
Ալ-վարդը գնաց՝ ինչպես խելագար՝
Ալաչուխ մտավ, սափորը ուսեց,
Երգի մրմունջով աղբյուրը վազեց:
Զիու հետքերը հանկարծ նա գտավ,
Այնտեղից պոկեց մի փունջ կանաչ խոտ
Եվ համբուրելով նրա մեջ դրավ
Կարոյի թողած գնդակը արնոտ:
Բայց խոր ձորերում կամաց մարելով,
Դեռ զրնգում էր պայտերի դոփյուն.
Նրան երբեմն արձագանք տալով,
Զուլվում էր երգի անուշիկ հնչյուն.
Ալ-վարդն էլ հենված դեռ ժայռին գաղտնի՝
Կարծես ուզում էր երգողին գտնի:
Բայց երգ ու դոփյուն խառնվելով իրար,
Հնալով անցան անտառից անտառ.
Իսկ թևից հանած գնդակը ծոցում
Այրում է նրան, որպես հնոցում.
Վիրավոր հյուրի պատկերն էլ սրտում
Սափորը ուսին երգում է տրտում. —

— Մեր տուն եկող ձիավոր,
Արծրվի պես վիրավոր,
Էդ ուր թռար դու շուտով
Սև ձին նստած յափնջով:

Ա՛խ, ուր թռավ էն տղեն.
Սիրտս հանեց նա տեղեն:

Ա՛խ, հեռացար դու աչքես,
Չես հեռանում վառ մտքես.
Դեռ տեսնում եմ նստած ձին՝
Վրեդ քաշած յափնջին:

Ա՛խ, ուր թռավ էն տղեն.
Սիրտս հանեց նա տեղեն:

Ամպ ու հեղեղ, մութ դիշեր,
Հալվար սարի սև փեշեր,
Դժբ էն տղին զրահով
Պահպանեցեք ապահով:

Ա՛խ, ուր թռավ էն տղեն.
Սիրտս հանեց նա տեղեն:

8.

Օրվա հողսերից հոգնած արևը
Ննջում է հանգիստ սարի քամակին.
Ամպերի նման սարի վերևը
Բինեքի ծուխն է փարվում ահագին:
Սարեր ու ձորեր լուռ են հոտերով,
Աղբյուր ու ծաղիկ արթուն տենչերով

Դալար սարերի կենսատու օղում
Երազների մեջ սեր՝ են թըպրտում:

Ավագ-որսկանը, հալըը Ալ-վարդի,
Ձիբուխը բերնին դեռ նստած արթուն՝
Հիշում է մտքում կյանքը որսորդի,
Դիտելով ծուխը գիշերը արթուն.
Եվ արյունաներկ ծեր հիշողության
Ամեն մի մոռցած, կորած անկյունում
Սև ծխի մռայլ ամպերի նման
Անցած օրերն են մեկ-մեկ բարձրանում.
Իսկ ալաշուխում պառկած առանձին
Գլուխը բարձին ալբում է Ալ-վարդ.
Քնի մեջ կարծես թուել է հողին
Մի աշխարհ՝ անվերջ անուշ ու անդարդ:

Մարել են ճրագի կայծերը աղոտ,
Ննջում է ամբողջ օրեն մրափած.
Հանկարծ հեռվում թնդաց մի որոտ,
Խոր քնից իսկույն Ալ-վարդը զարթած՝
Աչքերը հառեց ծերունու դեմքին
Եվ պատմեց հուզված մի երագ մթին.

«Քնած էի ես, տեսա երազում
Մի սիրուն պախրա անտառից շվաղեց,
Մեր կովերի հետ կանգնած արխաջում՝
Աղաքարերից մի քիչ աղ լիղեց.
Նա պողեր ուներ մեկ-մեկի վրան
Անտառում բսած ծառերի նման.
Ինչպես մի ընկեր կարոտած սիրով,
Եկավ փաթաթվեց, փարվեց իմ շորով.
Բայց մեկ էլ տեսա ապիս բարկացած,
Հրացանը լցրեց, դարձավ դեպի մեզ.

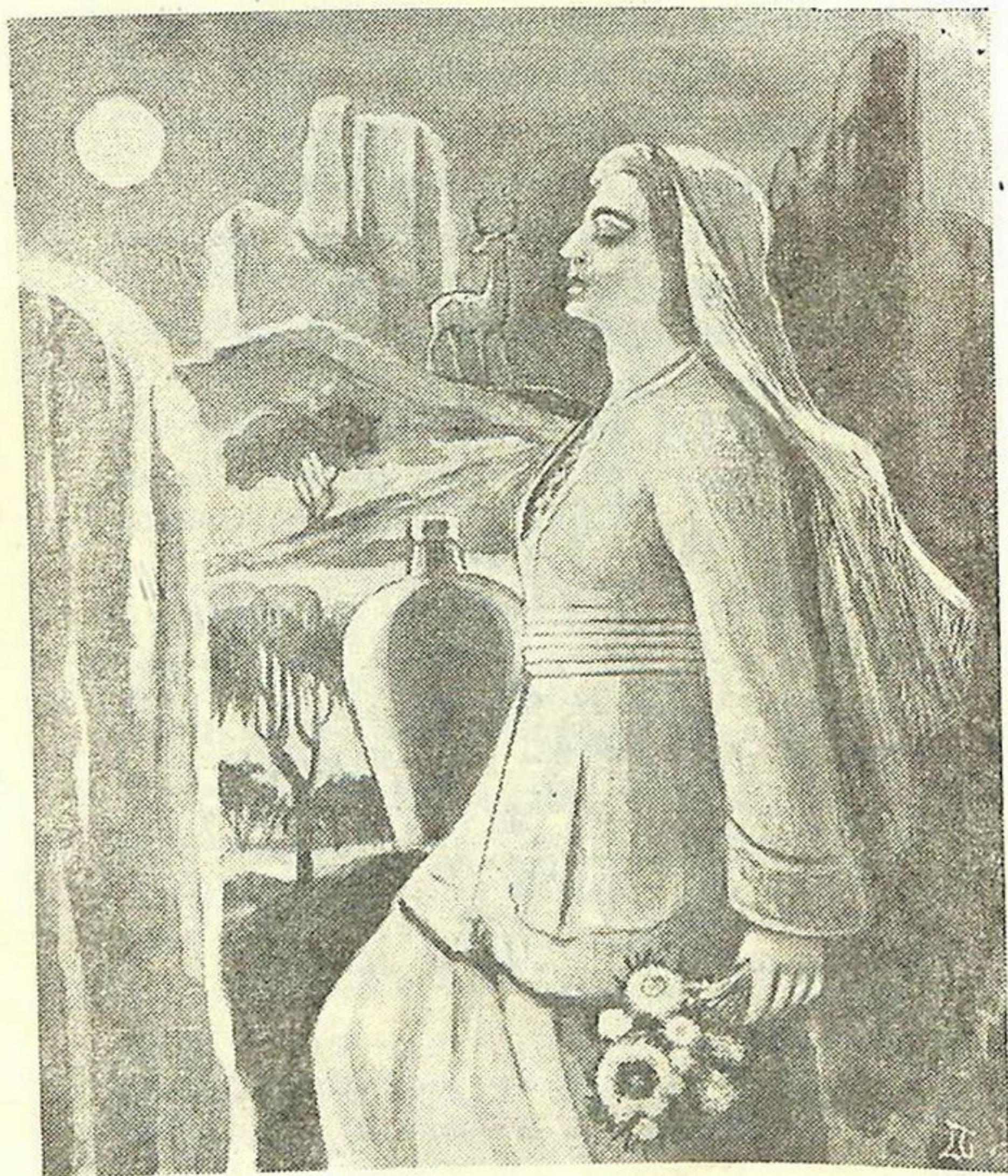
Ես էլ վեր թռա տեղից վախեցած,
Կանչեցի նրան, խնդրելով էսպես.
Այլի ջան, ապի, մի սպանիր պախրան
Թո՛ղ, բռնել եմ ես, որ պահեմ նրան.
Ապիս չլսեց. խեղճ պախրան ընկավ,
Կասեա թե գնդակն իմ սրտովն անցավ»:

Վերջն այսպես խոսեց խոր հորանջելով,
Հարևան բինի մի պառավ կնիկ,
Որ թափանցել էր գարի գցելով,
Մեծ երազների խորհուրդ ու գաղտնիք.
— Երազն է անվերջ մի սիրուն աշխարհ,
Ուր միշտ ապրելով ինչպես ոգիներ,
Կարոտ սրտերը գտնում են իրար.
Շնչում են անուշ, թափում արցունքներ:
Հսում եմ, Ալ-վարդ սրտիդ տրոփից՝
Դու դեռ դողում ես մահվան սարսափից:
Ո՞վ է բաժանել կյանքը երկուսի,
Ո՞վ է խանգարել հանգիստը կույսի:
Գնդակ ու պախրա, լացը կուսական
Խաղեր չեն եղել անհոգ մանկական,
Այլ մարմնից ազատ երազի ոգին
Գուշակել է քո մռայլ ապագան.
Ե՛վ տանջանք է նա պատրաստում կրծքին,
Եվ խոստանում, թե լավ օրեր կգան:
Կազատվեա, Ալ-վարդ, դու չար փորձանքից,
Թե պախրա չընկնի հորդ գնդակից»:

Եվ Ալ-վարդն այնպես պառավից լսեց,
Որ այն երազից ցավ չկա իրան.
Երազահանն էլ ծերին համոզեց,
Որ աջնուհետև որս չանի պախրան:

Խոր ձորի միջին մի ժայռի կրճքից
 Աղբյուր է բղխում ուրախ քչքչան.
 Նրա ձայները անուշ բյուր երգից՝
 Սարեցու համար վաղուց սրբացան.
 Սիրո-աղբյուր է նա հնուց ասվել,
 Սիրուն կույսեր են միշտ նրան ուխտել.
 Եվ գուշակել է ջրի ելևէջ,
 Թե ով երջանիկ կլինի սիրո մեջ:
 Դարերից ի վեր աղբյուրը հոսում,
 Դեռ սիրո մասին երգեր է հյուսում,
 Եվ գլգլալով ձմեռ ու ամառ,
 Դեռ նա երգում է սիրելու համար:
 * Գնում է Ալ-վարդ դեպ Սիրո-աղբյուր՝
 Ժրանց տան համար տանելու պաղ ջուր:
 Հասնելով ձորը մի նեղ կածանով,
 Դեռ ծաղիկներ է նա շարում կրճքին
 Եվ գյուլումներից մեղմ անուշ ձայնով
 Երգում է Սիրո-աղբյուրի ափին.
 Սարերն էլ նրան ուրախ քրքիջով
 Արձագանք տվին ժայռերի միջով, —

«Աղբյուր, աղբյուր, ջան աղբյուր,
 Զուրդ գլգլան աղբյուր,
 Վարդը բացվում է բույրով,
 Սերն ապրում է համբույրով.
 Թե որ գտնես իմ յարին,
 Մոմ կվառնեմ քո քարին»:

— Ա՛լ-վարդ, Ա՛լ-վարդ, ջան Ա՛լ-վարդ,
Բյուլբյուլն էրվում է անվարդ.
Հեռվից տանջված քո սիրով՝
Դեռ կուվում են հուր-սրով.
Բայց ամենից՝ աշխարհում
Քաջ կարոն է քեզ սիրում:

«Ա՛ղբյուր, ա՛ղբյուր, ջան աղբյուր,
Ջուրդ գլգլան աղբյուր,
Վայ թե ապիս իմանա
Ու մեզ վրա բարկանա.
Եթե կարոն ինձ տանի,
Վայ թե նրան սպանի»:

— Ա՛լ-վարդ, Ա՛լ-վարդ, ջան Ա՛լ-վարդ,
Բյուլբյուլն էրվում է անվարդ.
Թե ուր մեռնեք երկուսով
Աշխարհի մեջ նամուսով,
Սիրո շեմքում ձեր ճրագ
Վառ կմնա անկրակ:

10.

Սև ամպի նման սև ձիավորը
Սարից աղբյուրն է թափ առած քշում,
Վեր թռավ հանկարծ կույս ուխտավորը,
Վազում է բինեն սիրո մշուշում:
Աղբյուրի ափին Լավվարի կույսին
Կարոն սիրել է սափորը ուսին.
Թեկուզ և զարկեն գնդակ մահացու,
Կարոն ընտրել է նրան հարսնացու:

Զարթնելով սերը երկու սրտերում,
Աղբրի ավերն են միշտ նրանց քաշում.
Փնտրելով միմյանց դալար ավերում,
Սիրո երգերով սրտերն են մաշում:

«Լավարա բարձր սարից
Շատ սիրուն է աշխարհը.
Ամպի տակի աղբյուրից
Ջուր է տանում իմ յարը:

Աղբյուր, ծաղիկն ու լալը¹
Շատ առատ են Լավարին.
Բաց իմ սիրած մարալը
Արժի արար-աշխարհին:

Սարի շուշան մատերով
Հանեց նա իմ գնդակը,
Սարի նախշուն աչերով
Անցավ սրտիս հատակը:

Ա՛խ, էն աղջիկն աչք-ունքով
Զարկեց ինձ նոր գնդակով.
Ջուր է թռչում իմ սև ձին—
Սիրտս կպավ Ալ-վարդին»:

— Ո՞ւր ես թռչում ձիավոր,
Չորերն ի վեր վիրավոր.
Քո գնդակը վառ բոցում
Չէ՞ որ մնաց իմ ծոցում:

Այս, հեռացար մեր բինից,
Ինձ գրկեցիր դու քնից.
Ե՛տ արի՛, էտ, բինեքով,
Ամպի նման քուլեքով:

Ե՛տ արի՛, էտ, ձիւ՛վոր,
Մու՛թ գիշեր է ահա՛վոր.
Թո՛իր սարի բամակով
Կալճակի պես փայլակով:

Դե՛, թը՛ռ, արի՛, ձիւ՛վոր,
Արծ՛վի պես թեւավոր.
Ե՛տ արի՛, էտ Լալվարը,
Մենակ մնաց մարալը:

III

1.

Ուր սուր ծերպերով ահեղ ցիր ու ցան
Լեռներն են բազմած բնության արձան,
Ուր մութ ամպեր են գունդագունդ զինվում,
Փայլակ-կայծակով իրար հետ կռվում՝
Ջարներով միմյանց երկիր ու եթեր,
Թռչկոտում են հուր կալճակի շանթեր,
Խաղում են, գոռում ճայթյուն որոտով,
Ծեծում լեռներին, ծաղրում կարկուտով—
Այնտեղ գիշերվա խավարի միջին
Մի խարույկ վառվեց Լալվարի լանջին.
Ջորերի քաջեր որսի են եկել,
Կրակի շուրջը կարգով նստոտել:

Ոմանք շահուժ են շողշողուն գեներ,
 Կարմիր բոցերից փայլում են դեմքեր,
 Ոմանք խորովում եղնիկ կամ վարազ
 Երկար ձողերով շեղջի վրա շարած,
 Եվ լուռ նստոտած լափնջի տակին՝
 Շարունակ լարված լսում են մեկին։
 Ինչպես խոր ձորում գնդակ ու վառուդ՝
 Թնդում է մեկի ձայնը կրակոտ,
 Այնպես է գլխի անցածը պատմում,
 Կարծես հավարին ամպ է որոտում. —

«Անցնելով հազար արյուն-փորձանքից,
 Մահվան հետ ընկեր-ախպեր եմ դառել,
 Նամարդ չի պրծել դեռ իմ գնդակից,
 Գլխիս մազի չափ որսեր եմ արել.
 Դեռ ուժ ունեմ ես վագրից առավել,
 Գնդակս էլ որսից իսկի չի շեղվել.
 Բայց աղջիկս արդեն տեսավ երազում,
 Որ որս անելը էլ ինձ չի սաղում.
 Ես էլ ուխտում եմ արյուն չթափեմ,
 Այլ ջահելներիդ համար աղոթեմ,
 Որ դուք էլ գնաք իմ թողած հետքով,
 Պահեք ավանդը մեր հին պասպական,
 Մեկն իր կատարած արժանի գործքով
 Իմ տեղը լինի նոր Ավագ-որսկան»։

Ջարմացած ձերի վերջին խոսքերով,
 Տղերքը դարձան նրան հարցնելով.

— Քեզնից ձորերում՝ գող ու մարդասպան
 Դողում են մարդիկ, հարամի, դազան.
 Ով որ գնդակիդ ձենը լսում է,
 «Ավագ-որսկանն է էլի», ասում է.
 Թեկուզ դու լինես հարցուր տարեկան,
 Ո՞վ կարա լինել քեզ նման որսկան։

«Մի շաբաթ էլ կա դեռ Վարդավառին,
 Որ սար ու ձորից ուխտ գան հալվարին.
 Երբ որ էն օրը դան ծեր, պատանի,
 Թող, ով որ քաջ է, նամառը տանի:
 Մինչև որ անցնեն էս չորս-հինգ օրը,
 Տակն ու վրա արեք դուք սարն ու ձորը.
 Ո՛վ որ մեծ որսով կգա Սուրբ-Սարգիս,
 Նա էլ կլինի ժառանգն Ավագիս»:

2.

Երբ գիշերը անց, հենց լուսադեմին,
 Խոսքը վերջացրեց Ավագ ծերունին,
 Տղերքը մեծ-մեծ որսերի հուսով
 Պարկ ու հրացան գցեցին ուսով,
 Ո՛րը սարերին, ո՛րը ձորերում
 Հրացանը ձեռին որս է որոնում:
 Մի տեղ եղնիկն է անմեղ բառաչում,
 Մի տեղ պախրան է հանկարծ հառաչում,
 Մի տեղ էլ արջին որջից հանելով,
 Կովում է մեկը իր սուր խանչալով:
 Գազանը տալով որսորդին ապտակ,
 Դեռ պաշտպանվում է նրա սրի տակ.
 Վայրի վարադը ժանիքը սրած՝
 Մացառն է նետվել ուխտ վրվրած.
 Նորից գնդակ են հրացանը լցնում,
 Նորից վազելով ետևից հասնում.
 Եվ որս ու որսկան սյուրադ՝ ընկնելով,

¹ Արշավ:

Խեղդում են շատին շան ոհմակներով:
Ոմանք էլ կոքում լիճկապ են անում
Եվ փախածներին նորին կոտորում:

3.

Ամեն տեղ գնդակ, կրակ, որոտում,
Բայց ինչի՞ կարոն որս չի պատրաստում,
Նա թափառելով հրացանը ձեռին,
Դեռ նոր էր գտել մի հարմար դարան
Եվ մտածելով իր որսի մասին,
Կռռ գանգատվում էր բախտից ինքն իրան:
«Ես էլ եմ ուզում գնալ Սուրբ-Սարգիս,
Ես էլ եմ ուզում տեսնել Ալ-վարդիս:
Բայց ինչ արած որ դեռ նրա բախտից
Որս չդուրս եկավ որսառատ հանդից:
Երևեկ անմուրազ ես ձորում մնամ,
Քան թե ես դատարկ կալվարը գնամ:

Մեն-մենակ ես եմ
Սարերին թշվառ,
Ո՛չ բինա ունեմ,
Ո՛չ էլ յուրդ, կալվար:
Դաշտին թե սարին
Քուռն չունեմ, կալվար,
Կարոտած յարից
Կուր չունեմ, կալվար:

Որս կուզեմ, կալվար,
Որ տանեմ յարիս:

Որս կուգեմ, Լալվան,
Ճար արան դարդիս»:

4.

Ուր առվակները մանուկ կարկաչով
Դիմում են ձորեր, լցնում հառաչով,
Ժայռերից ժայռեր թափ առած ուժով
Թնդյուն որոտով փրփրում է ջրվեժ,
Մռութը կիտած հին ապառաժով
Ջարդվելով անհույս, երգում է վրեժ.
Ուր զեփյուռ մեղմիկ ցրվելով բույրը,
Սուգում է սիրտը վայելքի ծովում,
Իսկ թարմ շուրթերի կույսի համբույրը
Ծաղիկների հետ անմեղ բարևում.
Ուր զգացումն է բռնկում հուժկու,
Աղավնուցը հեղ, արծվից ահարկու,
Որսի հրաթափ գնդակի թռիչ,
Ջրվեժի վայրի երգը ձորերում,
Ամեն մի հնչյուն անուշիկ, թովիչ
Անցնում է սիրտը, նրանով փարվում, —
Այն կամարի տակ անսահման կապույտ
Լալվարն է դարձնում հարսի պես անփուլթ:
Գո. դարձի հսկան բարձր եթերից,
Գլուխը հազիվ հանած ամպերից՝
Ժպտում է, խնդում փոքր լեռներով,
Որպես ծերունին իրա թոռներով:
Այսօր նա ժպիտն անուշ ճակատին՝
Ամպ-երեսկալը գցած երկնքով,
Ջուգվում է ուրախ Սուրբ-Սարգսի ուխտին

Գուգարք աշխարհի զարդ ու պճրանքով.
 Իսկ նրա բարձր դալար գագաթին
 Անշուք քարակույտն առանց տանիքի,
 Հին սուրբ խաչքարը բազմած քարավին
 Գրավում է սիրտը ուխտավոր բնեքի.
 Սար, դաշտ ու հովիտ անթիվ ցիր ու ցան,
 Փրփրուն գետեր, դալար անտառներ
 Մի նվիրական նեղ, մոլոր կածան
 Այնտեղ է տանում բոլոր բնաներ:

5.

Ասում են՝ ով որ միշտ վառ հավատով
 Գալիս է Լավար որևէ ուխտով,
 Խնդրում, աղերսում քաջ Սուրբ-Սարգսին,
 Հասնում է անշուշտ սրաի մուրադին.
 Եվ թե մարդ, թե սար, թե ժայռ, թե բլուր,
 Հաղթված գլխներով խոնարհվելով լուռ,
 Գալիս են նրա զորության ծառա,
 Որպեսզի հասած ցավը վերանա:
 Ոմանք հասնելով քրտինքն երեսին,
 Հանգստանում են Լավարի ուսին,
 Ոմանք էլ հեռվից երկար շարքերով
 Աչքերը հառած գետի սուրբ սարը՝
 Գալիս են բարձված հազար մեղքերով,
 Որպեսզի գտնեն փրկության ճարը:
 Արդեն ջերմեռանդ ծեր, պատանի, կին՝
 Հազար գունավոր զգեստներ հագին,
 Մատուռի շուրջը խուսկ ու մոմերով
 Պատւյտ են գալիս բոբիկ ոտներով:

Բերել են աճնտեղ և՛ հիվանդներին,
 Ե՛ւ խաչ-փաթաթուկ¹ թուլլ ընկածներին.
 Ո՛րը մի ցավից, կամ չոռից տկար՝
 Ընկել է կծկված սուրբի ոտները.
 Որն էլ ուշաթափ, մորուց ցավազար
 Իրար է զարկում պինդ ատամները,
 Բերանը փրփրած տանջվում չարաչար,
 Քաջ զորավարից աղերսում մի ճար.
 Եվ մուրազներով՝ թշվառ, բախտավոր,
 Մոմեր են վառում սուրբ խորհրդավոր:
 «Մուրազատու ո՛վ սուրբ Սարգիս,
 Դու պահպանիր ձմրան բուքից:

Ամեն տարի պատ ու ծումով
 Մենք ուխտ կգանք խուռնի ու մոմով
 Եվ ծուռնի չոքած մենք Լալվարին՝
 Խնդիրք կանենք զորավարին. —

Զահել—Չիվան մեր սիրածին
 Հասիր որսի դժվար ճամփին.
 Հասիր նրան, որ նամուսով
 Շուտ գա Լալվար մի մեծ որսով:

Երգ ու պարով իրար գրկած՝
 Աղաչում ենք ոտը ընկած.
 Բուք ու բորան տո՛ւր դու չարին,
 Անուշ մուրազ՝ սիրած յարին:

Մուրազատու ո՛վ սուրբ Սարգիս,
 Դու պահպանիր ձմրան բուքից:

¹ Խաչի պատժած անդամալույծներին:

Մի տեղ ուխտովորը նստում է ճաշի,
 Մի տեղ գնում են կոխին¹ թամաշի,
 Մի տեղ խնձորը նշան են խփում,
 Մի տեղ մատաղը դեռ նոր են եփում,
 Մի տեղ աշուղը լի սուփրի ծերին
 Բազմած, խփում է սազի սիմերին,
 Մերթ իղիթների դործերն են դովում,
 Մերթ նամարդների սիրտը նգովում.
 Մի տեղ նաղարան զլում է պարին,
 Զուռնա-բայաթին կանչում է ջարին.
 Մեկը տեսնում է իր նշանածին,
 Մեկը նշանում մտքում սիրածին.
 Մի տեղ էլ անմեղ կուսական սրտեր,
 Զգալով սիրո առաջին շանթեր,
 Զեռք ձեռքի տված երգում են, պարում,
 Ամենքի դեմքին ժպիտ է փայլում:

— Զինարի պես բոյ ունես,
 Սարի ծաղկի հոտ ունես,
 Ափսոս քեզ, որ տխուր ես —
 Անուշ յարից լուր չունես:

— Ես սարերին ուխտել եմ,
 Որ միշտ մատաղ ես կանեմ.
 Թե դա յարս մեծ որսով,
 Սերս նրան բաց կանեմ:

Ալագ-որսկանը սարին
 Էսօր հանդես բաց կանի,

¹ Գոտեմարտ:

Ա՛խ, երանի էն յարին՝
Ավագությանն արժանի:

6.

Դսկ այնտեղ խմբով անվանի քաջեր
Ձենք ու զրահը դցած ուսերով՝
Բերել են եղնիկ, եղջերու, արջեր
Եվ պարծենում են իրենց որսերով:
Բայց հանկարծ լավեց կանացի հառաչ.
Մի խուսբ աղջիկներ վազեցին առաջ
Եվ հեկեկալով, հայտնեցին ծերին.

— Սիրուն Ալ-վարդին բեգերը փախցրին...

Չորս-հինգ ձիավոր զինված հրացանով՝
Անցնում էին լուռ մոլոր կածանով.
Հենց որ մեզ տեսան, նրանք կանգնեցին,
Իրար հայտնելով առաջ վազեցին.

«Մի տես, էն սիրուն, լեյլի աղջկան,
Նրա պես հյուրիք երկնքում չկան.
Դալի-էրմանու գողցած սևուկն էլ,
Արար աշխարհն էլ մտքես հանեց նա:
Դե, տեսնեմ, տղեք, ով կարա բռնել.
Նրան փախցնողը ջաննաթ կգնա»:

Եվ նրանք տարան սիրուն Ալ-վարդին,
Կորած ձիու տեղ կապեցին թարփին.
Մենք լսում էինք դեռ նրա հարան.

«Ա՛պի ջան, ա՛պի». կանչում էր՝ «տարան»:

Ծերուհին կանգնած քարափի գլխին՝
Չայրացած ուժգին դարձավ ամբոխին.

«Հէյ, տղեք, սե սուգ պահեցեք,
Դափ ու զուռնայի ձենն էլ կտրեցեք,
Տեսնում եմ, որ դուք շատ ուժ էք թափել
Եվ գազանների մեծ որսեր բերել.

Բայց ոչ ոք չիլնիլ դեռ Ավագ-որսկան,
Մինչև չազատի գերի աղջկան.

Վայ թե բեգերն էլ անպատվեն նրան,
Ամոթ, նախատինք կմնա հավիտյան»...

Էլ ժպտա չմնաց ոչ մեկի դեմքին,
Վիշտն ու վրեժը տիրեց ամենքին.

Լռեց և՛ քեֆը, և՛ ամեն շշուռը,
Մարեց արձականք ձորերում լուռ-մուռը:

Դեռ ժայռից նոր էր իջել ծերուհին,

Մի տրաքոց լսվեց կաղնուտի ձորում:

«Դե, հասեք, տղեք, հասեք էն ձենին,
Կռիվ է էստեղ, մարդիկ էն գոռում»:

Ուխտավորը մոռցած հանդեսի օրը,

Շեշտակի վազեց կաղնուտի ձորը:

Եվ տեսավ ահտեղ աղբյուրի փոսում

Ընկած բեգերից արյուն է հոսում.

Կարոն Ալ-վարդի դեմ կանգնած արի՝

Երգում է որսած աչերը յարի.

«Ալ-վարդ, Ալ-վարդ, սե աչերից

Ես ընկել եմ սար ու ձոր.

Ալ-վարդ, Ալ-վարդ, սե աչերից

Դադար չունեմ ոչ մի օր:

Քեզ տեսնելով, կռիվ ու ջարդ,

Չար մտքերս ցրվեցան.

Նրանց տեղը, սիրուն Ա՛լ-վարդ,
 Դու ես կապել ծխածան:
 Էն օրվանից չոր ժայռն էլ է
 Անուշ, բուրում, կանաչում:
 Էն օրվանից սիրտս էլ է
 Արնածարավ քեզ կանչում:
 Առ դենքերս դու մեկ-մեկ,
 Ես հաղթված եմ քո սիրով:
 Առ դենքերս, որ երբեք
 Ես չեմ տվել խիստ կովով:
 Ա՛լ-վարդ, Ա՛լ-վարդ, սե աչերից
 Ես ընկել եմ սար ու ձոր:
 Ա՛լ-վարդ, Ա՛լ-վարդ, սե աչերից
 Ես հալվում եմ օրեց օր»:

8.

Հետո ուխտվորի հետ հա միասին
 Գնաց պատմելով բեգերի մասին:

«Հրացանս լցրած երկու գնդակով՝
 Ես նստած էի կաղնուքու կողքին:

Մեկ էլ ի՛նչ տեսնեմ, դալիս են շարքով
 Չորս-հինգ ձիավոր մի աղջիկ թարքին:

Տեսա որ մեկը ճանաչս է դալիս,
 Ասլան-բեգին էր նմանը տալիս:

Աղջիկն էլ ասի, թե խեղճ է թշվառ,
 Տես, թե ի՛նչ որսով ետ կերթամ Լալվար:

Հանկարծ լսեցի՝ «վա՛յ, տանում են, վա՛յ»...:

Տեսա որ կապածն աղջիկ է և հայ:

Մի գնդակ թողի հենց ծառի կողքից,

Ասլան-բեգն ընկա՛մ իր ձիու մեջքից.
Ես նորից լցրի և նորից ընկան,
Մի մարդ ու մի ձի հաղիվ թե պրծան.
Ալ-վարդն էլ եղավ իմ որսը անգին,
Ահա բերել եմ, որ տամ Ավագին»:

9.

Ուխտվորը խառնվեց, փնտրում է նրան,
Ուզում է տեսնել ո՛վ է քաջ տղան:
Ծերը դաշույնը հանեց իր գոտիից,
Տվեց Կարոյին ամբոխի դիմաց
Եվ համբուրելով նրա ճակատից,
Դողդոջուն ձայնով օրհնելով, ասաց.

«Ապրիս դու, Կարո, երկար տարիներ,
Որ միշտ ազատես անմեղ գերիներ.
Հալվարն էլ լինի՛ր թող խոսքիս վկան,
Որ քեզ օրհնում եմ ես Ավագ-որսկան»:

Նորից նույն զուռնան-նաղարան հնչեց
Եվ քաջ Կարոյին կյանք և ուժ մաղթեց.
Ուխտվորն էլ վերջին ջերմ համբույրներով
Իջավ Սուրբ-Սարգսից նեղ կածաններով.
Եվ պար ու երգով Հալվարից նա ցած
Գնաց իր սրտի մուրազը առած.
Կույր աշուղներն էլ երգ հորինեցին
Եվ նոր իգիթին գովաբանեցին:

— Կարոն է զարկել
Բեգերից մեծին,
Կարոն է փրկել
Սիրուն Ալ-վարդին:

Թույլերի պաշտպան
Ձկա հմանը.
Օրհնել է հրան
Ավագ-որսկանը:

Թնդում են լեռներ
Երգերով գովքի—
Կարոն է, Կարոն
Արժանն Ավագի...

IV

1.

Աշունն էլ եկավ Գուգարք աշխարհում
Սարին ու դաշտին այլ կյանք է եռում.
Խուզելով դառան, ոչխարի բուրդը,
Քոչել է բինեն թողնելով յուրդը.
Լեռներից զվարթ, զիրացած հոտեր
Ձմեռվան համար իջել են դաշտեր.
Յուրդերը դատարկ սևին են տալիս,
Աղբյուր ու ծաղիկ ողբում են լալիս.
Մենակ խաղում է, թռչկոտում պախրան,
Սարեր ու ձորեր մնացին հրան.
Արծիվն էլ տխուր հասած ժայռերին՝
Որսեր է փնտրում իր սոված փորին:

Դաշտերում հողնած խեղճ ու հաշարին
 Լավ հաց ու գինով պարգևեց տարին.
 Փոխվելով սարից ամենքն արանը¹,
 Լցրին բարիքով հորն ու մառանը.
 Հասել են արդեն մրգեր մեղրածոր,
 Կանաչ թփերը բռնած դաշտ ու ձոր,
 Հասել է ամրան միջօրյան տապին
 Բյուր շարաններով խաղողը ճիթ-ճիթ,
 Քաղում են նրանք առվակի ափին.
 Հնձանից անուշ մաճառը շիթ-շիթ
 Կարասն է լցվում ուրախ քրքիջով.
 Եվ փրփրալով դեռահաս գինին
 Հանգստանում է միայն թակիչով².
 Նորից խաղալով հասնում է բերնին,
 Եվ հուզված, դժված խոր դետնի գրկում
 Իր ստորերկրյա խուլ երգն է երգում:
 Վերջացավ թե չե անկրակ եփը,
 Սկսվեց իսկույն գյուղացու քեֆը,
 Զուռնա-դհուլի ձայնը զլվում է,
 Հարսանիքներ ծայրը բացվում է:

— Սլ-վարդ ջան, անջի, եկ լսիր դու ինձ,
 Ես օրհնում եմ քեզ հայրական սիրով.
 Ե՛կ, թեև ծանր է բաժանվել քեզնից,

¹ Դաշտ

² Նոր գինու եփը իջեցնելու գործիք:

Բայց նշանված ես դու իմ երգումով:
Վաղ ես ունեի մի ողջում — ախպեր,
Նա զենքով որսի գնալ չգիտեր,
Արջերի հետն էլ միշտ կոխ էր բռնում,
Կռների գոռով իր որսը անում:
Ողորմած հողի Արջակեր-Մոսին,
Էդպես էր նրա ավել անունը,
Սի օր խոսք զցեց իր տղի մասին.

— Իմ ու քո չկա, մեկ է մեր տունը.
Թե որ քեզ լինի մի աղջիկ դավակ,
Արի նշանենք տղիս հետ, Ավագ.
Նրանց պսակենք կենդանի օրով
Ու մենք հեռանանք հավիտյան սիրով.
Թե աստված էսպես մեր ուխտը կամի,
Խոսք տո՛ւր, որ լինենք իրար խնամի:

Եվ ես երգվեցի, երբ դու մեծանաս,
Մոտունց Աթոյի հետ կամուսնանաս.
Վաղուց է պառկած Մոսին հողումը,
Վաղուց հեռացավ նա փուչ աշխարհից.
Բայց չեմ մոռացել ես իմ խոստումը,
Որ բարձր է երկրի ակն ու գոհարից.
Իգիթի խոսքը օրենք ու կարգ է,
Նամարդ ապրելուց մեռնելը փառք է:
Ե՛կ դու՝ լսելով ծնողիդ կամքը,
Հավատարիմ կաց քո նշանածին,
Եվ միշտ հիշելով մորդ խնամքը,
Ապրի՛ր ու մեռի՛ր միշտ մեկի բարձին»,
Եվ մի համբույրով գթուտ հայրական,
Ավագ-որսկանը օրհնեց աղջկան:

Հանկարծ խեղճ կույսը գլուխը թեքեց,
 Դեմքը ալալվեց, նա դողաց լուրից,
 Եվ մատաղ կուրծքը նետի պես շանթեց
 Այն ավետիքը, որ լսեց հորից:
 Նա ճնշված գաղտնի ներքին հուզումով,
 Զյունի պես ճերմակ ձեռքերը կրծքին,
 Դեռ սպասում էր նախազգացումով,
 Ինչպես անմեղ զոհ ծերունու կողքին:
 Թեև արցունքը նա շուտ կուլ տալով,
 Սիրո կոիվը ծածկեց իր հորից,
 Բայց սիրտն ասում էր ուժղին տրոփալով՝
 «Մարդու չեմ գնալ բացի Կարոյից»:
 Եվ դեռ հայտնի չէր որսկանին սերը,
 Որով այրվում են երկու սրտերը.
 Բայց ո՞վ կիմանա՝ սերը կհաղթի,
 Թե՞ նվիրական խոստումն իզիթի:

Քանի գիշեր է, մինչև լուսադեմ
 Ծեր, երիտասարդ, այր, կին ժպտադեմ
 Հազար գունավոր զգեստներ հագին՝
 Խնդում են բարձր Դևպետի ամին.
 Հանդես է այնտեղ մեծ հարսանիքի,
 Զուռնան գլել է վաղուց սահալին¹:

¹ Առավոտյան երգի եղանակ:

Թնդում է հանկարծ ձայնը Ավագի,
 Հոսում է սպիտակ ու կարմիր գինին.
 Որսկանը առատ վայրի էրեներ,
 Երինջ, ոչխար է հարսանիքին մորթել.
 Եռում են չորսկանթ խոշոր կաթսաներ,
 Կրակի ծուխը երկինք է պատել:

Մի տեղ ամբոխը խմբով նստոտած՝
 Անուշ է անում, հարսանիքն օրհնում,
 Իսկ աշուղները, սրցելով հարբած,
 Ալ-վարդի համար երգ են հորինում.
 Մի տեղ սահելով, հարսն ու աղջիկներ,
 Կաղմում են ուրախ շրջապարի շարք,
 Մի տեղ ձողերին վառած պատրույգներ՝
 Երեխայք դռում, վազում են անկարգ.
 Հերթիկների տակ և արձակ բակում
 Թնդում են հազար աղմուկ ու երգեր.
 Փրփրած գինու թասերը ձեռքում՝
 Ուտում են քաշկյան¹, խորոված, մրգեր:
 Այսօր խնճուղք է. մյուս օրն էլ հանդես,
 Յոթ օր, յոթ գիշեր կտևի այսպես.
 Գյուղի աղքատը, ծերն ու պատանին
 Յոթ օր, յոթ գիշեր հյուր են որսկանին:

6.

Հանկարծ Ավագի ջրբեղը ճոճաց,
 «Ջրբեղ է՛, ջրբեղ ամբոխը ճչաց.

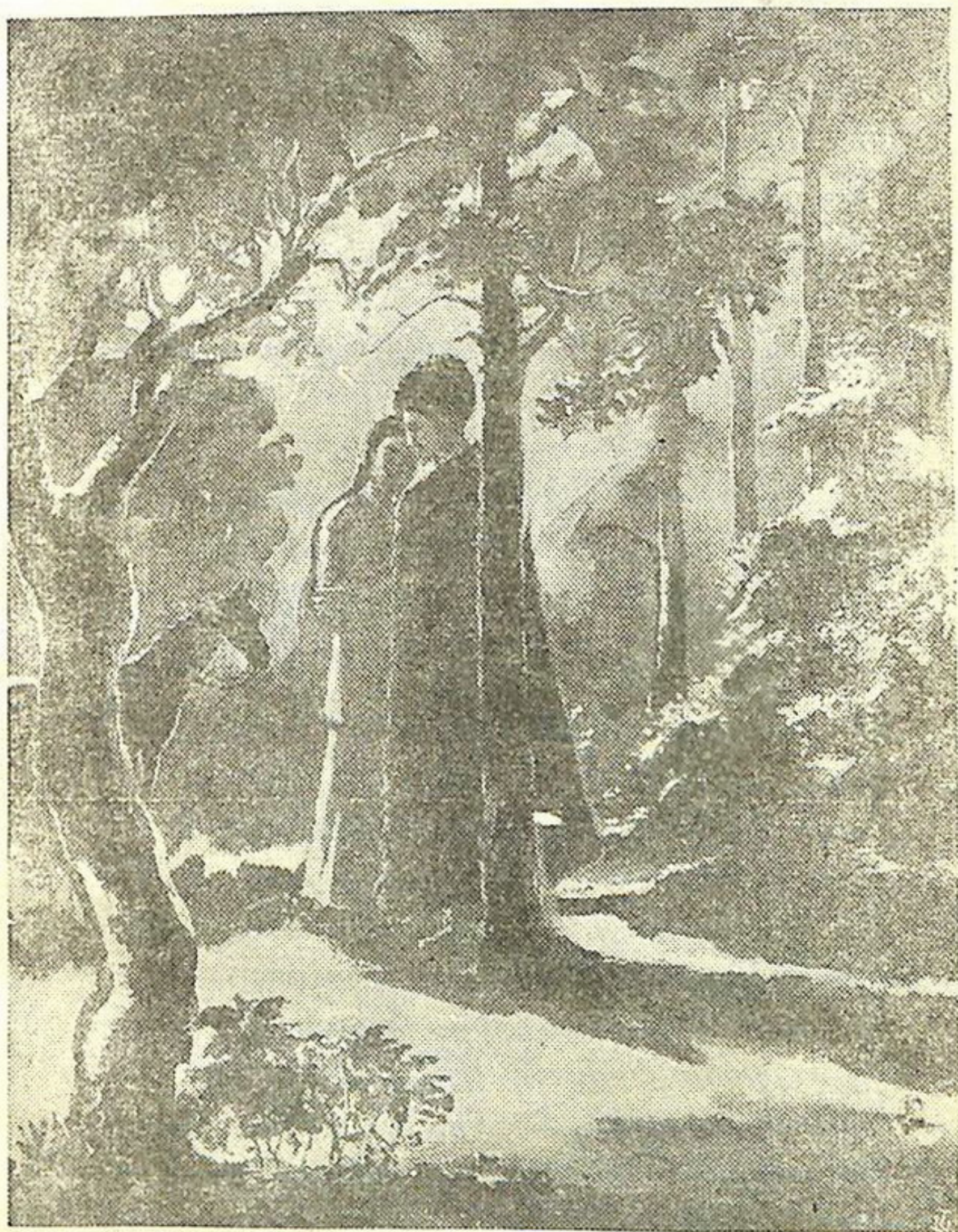
¹ Թոնրի մեջ մսից և ձավարից պատրաստած՝ հալիսի
 նման կերակուր. կորկոտ.

Դհուլը դմբաց, հեծվորներն անցան,
 Կաղմեցին միմյանց հակառակ շրջան:
 Ջինված ձողերի սուր նիզակներով
 Հենց բաժանվեցին երկու բանակի՝
 Բարձրացրեց փոշին ձին սմբակներով,
 Գլուխներ պատռեց զարկը նիզակի,
 Եռում է հանդեսն ահեղ ջիրիդի,
 Հասնում են արագ, զարկում մեկ-մեկի.
 Ջեռքներին բռնած թավիշ-թաշկինակ՝
 Դիտում են հեռվից և հարս ու աղջիկ՝
 Խսկույն տալիս են նրան մրցանակ,
 Ով որ նշանին նետում է ճարպիկ:
 Աթոն էլ եկավ շատ անգամ անցավ,
 Բայց նա Ալ-վարդից ոչինչ չստացավ.
 Ջիերի կրծքից քալաղին¹ կապած՝
 Դեռ փռփռալով, քշում են, թռչում,
 Բայց չի նկատում ամբոխը հարբած,
 Որ խեղճ Ալ-վարդն է ամենից տրտում:
 Շատերը հաղթված մեկ-մեկ հեռացան...
 Մենակ Ավագը ջիրիդը ձեռքին՝
 Ինչպես հաղթության վիթխարի արձան,
 Հասնում էր, զարկում փախչողի մեջքին:

7.

Մութն ընկավ արդեն. փայլում են կրակներ,
 Նորից հյուրերը նստում են շրջան,

¹ Մետաքսե թաշկինակ:

Լցնելով փրփրած գինով գավաթներ,
 Նուռն քեֆի մեջ կանչում են՝ «հա ջան»...
 Նորից զուռնան է հանում աղմուկը,
 Աշուղը թառին լարում է երգեր.
 Նորից երգում են ծերն ու մանուկը
 Բռնելով ամուր նոր յալլու շարքեր:
 Հարբածների հետ Դևալետը ձորում
 Փրփրած աչքերով ժայռե քնարին,
 Ծփում է տխուր, անվերջ փրփրում,
 Հազար երանի տալով անցյալին:

8.

Երբ հողմն էր փչում, Դևալետը վշտում
 Գիշերվա վայրի մի տխուր համերգ,
 Իսկ սլաղ կայծերով աստղը զենիթում
 Դողալով դիտում մռայլ տիեզերք, —
 Գիշերվա նման մի մուգ սև շալում,
 Ալ-վարդը գաղտնի անտառն էր մտել.
 Իսկ վաղուց ծանոթ մթին դարանում
 Նրան սահապան մաղառն էր պատել:
 Նրա համար չէր երկնի կապույտը,
 Նա չէր դուրս եկել իբրև զբոսանք.
 Որպես ջրվեժի թափն ու պտույտը,
 Նրան քշել էր վառ սիրո հոսանք:
 Եվ այդպես փախած մթին գիշերով
 Հալբախի տնից, հորիցը գաղտնի՝
 Նա սպասում էր սրտի զարկերով
 Իրա սիրելուն սարերին հայտնի:

9.

Հանկարծ անտառի մռայլ թավուտից
 Լսվեց սմբակի տրոփ ու դուփյուն,
 Քրտինքը հոսեց կույսի ճակատից,

Ճերմակեց, դառավ ինչպես լեռան ձյուն:
Փայլեցին արդեն ձիու պայտերը,
Եվ մի ծանոթ ձայն՝ «Ալ-վարդ ջան» կանչեց.
Կարմրին տվին կույսի պայտերը,
Նա սրտի խորքից ազատ հառաչեց:
Ա՛յ, քեզ ցանկալի երջանիկ ընկեր,
Երբ կարոտ սրտեր գտնում են իրար,
Փշրելով արդելք թեկուզ երկաթե,
Գտնում են միմյանց երկու սիրահար:
Հեծվորը թռավ սև ձիուց շտապ,
Ալ-վարդին հանեց խիտ մացառներից,
Գրկեց ու սեղմեց կրծքին սիրատապ,
Համբույրներ քաղեց այս ու շուրթերից:

«Ալ-վարդ ջան, Ալ-վարդ, Կարոն շշնջաց,
Ե՛կ շուտով փախչենք, քանի գիշեր է.
Գիտեմ՝ իմաստուն ձիս որ խրխնջաց,
Փորձանք լինելը նա զգացել է.
Ա՛ռ դարաբինաս, կախիր քո վզից,
Նա պետք կգա քեզ գիշերը ճամփին,
Մինչև որ թռած անցնենք անտառից,
Մինչև որ տունս գտնենք քարափին»:

— Թեկուզ սրտումս ցցեն սուր ու նեւ,
Ես պիտի ապրեմ ու մեռնեմ քեզ հետ,—

Ասաց Ալ-վարդն ու բռնկված հույզով
Ամուր փաթաթվեց Կարոյի վզով:
Փախավ նրա հետ, գլուխն ու ալտը
Հենած սևուկի փրփրուն բաշին.
Ջարնվելով քարին, զրնգում էր պայտը
Եվ սերը երգում նրանց ականջին:
Մոռցած ծերունի հոր պատվի մասին,
Կուսական սրտից հուր էր բռնկում.

Սարերից ձորեր թե առած սև ձին
Թաղում էր դուխունն մթին ծմակում:

10.

Հանկարծ լսվում է «հարան ու տարան»,
Հարսը քատանը լռում է դուռնան.

«Կարո՞ն Ալ-վարդին փախցրեց, տարավ,
Կարո՞ն ամեն ինչ ոտնատակ արավ...

Թյճհ անաղուհաց, նամարդ արարքին,
Անդանակ մորթեց իգիթ Ավագին»:

Ծերը զարկելով գտակը գետնին,
Խռոված ձայնով դարձավ ամբոխին.

— Էս ութսուն ձմեռ, էս ութսուն դարուն

Ես կյանք եմ քաշել աշխարհի վրա,

Բայց չեմ թողել, որ Ավագի անուն

Մի թեթև բանով անգամ սևանա.

Էսքան տարի է, որ կովի սովոր,

Արյունն է եղել ինձ համար քրտինք.

Էսքան տարի է գլուխս ալևոր

Ձեր կերել էսպես մուր ու նախատինք.

Բայց դող Կարոյի նամարդ արարքը

Թաղեց որսկանիս պատիմն ու փառքը:

Թեև երգվել եմ, որ էլ որս չանեմ,

Բայց էն նամարդի մուրն էլ ո՞նց տանեմ, —

Ասաց ու ծերը հրացանն ուսեց

Եվ տըմբտըմբալով խոր ձորը վազեց.

Ո՛մանք ձիերով, ո՛մանք էլ ոտով

Վազեցին հետը զանազան ճամփով:

Ավագ-որսկանը շանթված ամոթով՝
 Գնաց, թափառեց անտառ ու ծմակ.
 Անցավ նա ամեն մի նեղլիկ ճամփով,
 Ուր որս էր արել ջահել ժամանակ.
 Բայց ոչ փախցնողին, ոչ էլ աղջկան
 Չգտավ այնքան հետքեր փնտրելով,
 «Ալ-վարդն ու Կարոն չկան ու չկան»,
 Ասում է անհույս նա դեգերելով:
 Արդեն հուսահատ, տանջված և անքուն
 Անցնելով հոգնած վերջին կիրճերը,
 Մի խիտ դարևոր մթին ծմակում
 Հանկարծ նա գտավ ձիու հետքերը
 Եվ լսեց, ինչպես զգուշ տրոփով
 Ալ-վարդն ու Կարոն թռչում են ճամփով.
 «Հեյ, Կարո, Կարո», որսկանը գոռաց.
 Սիրահարները մնացին սառած.
 «Էդպես ես պատվում հին աղ ու հացը,
 Էդպես ես սիրում օրենքն իգիթի,
 Քեզ նման նամարդ գող արարածը
 Ինչի՞ չի վաղուց զոհվել գնդակի»:
 Կարոն շվարած որպես երազում՝
 Իսկույն հասկացավ, թե ով էր խոսում.
 Բայց գնդակ տըժժաց, անտառը թնդաց
 Եվ նա գլորվեց սև ձիուցը ցած:
 Իջնում է մահը մռայլ թևերով.
 Նա արդեն գրկեց իգիթ Կարոյին.
 Ալրված շուրթերը՝ վա՛յ ջուր կանչելով,
 Կպան փակելով հուրը սիրային:
 Ալ-վարդն իր գանգուր գեսերն է փետում,

«Վա՛յ, Կարո ջան, վա՛յ» անտառն է թնդում...

Եվ դարաբխան պինդ ձեռքին սեղմած՝
Ալ-վարդը կանչեց հորը դառամած.

«Ե՛կ ապի ջան, եկ անտառից շուտով,
Ե՛կ, ինձ է՛լ դարկիր մի նոր գնդակով,
Ա՛խ, անսեր կյանքը ծանր է գեհե՛նից.
Հավ է հեռանամ էս փուչ աշխարհից,
Հավ է մի անգամ սիրելով մեռնեմ,
Քան թե միշտ անսեր թագուհի լինեմ.
Մեղանից հետո է՛լ սարեր, ձորեր,
Աղբյուր ու առու ուրախ, քչքչան,
Երգեցեք՝ ինչպես կորան մեր օրեր.
Երգեցեք՝ «Ալ-վարդն ու Կարոն չկան»:

Սև ծխի միջից գնդակը թռավ...
Ալ-վարդը վերջին մահվան տագնապում
Սիրուն գլուխը գետնի վրա դրավ
Եվ լուռ գալարված խոտ է պոկոտում:
Դեռ թրթռում են նրա շուրթերին
Կյանքի գույները մեկ-մեկ մարելով,
Սփրթնած վարդը կարմիր ալյուրին
Հրաժեշտ է կարդում ընդմիշտ թողմելով:
Մարում է հուրը սև-սև աչերի,
Սահում է կյանքը անհուն տենչերի,
Ծորում են կամաց արյան շիթերը,
Սպառում կյանքի վերջին ուժերը.
Եվ ամեն մի նոր ծորած կաթիլով
Կարծես ասում է՝ կյանք, մնաս բարով:

Վերջին արևը ճառագայթներով
 Դեռ արևմուտքից անտառի խորքում՝
 Սիրահարներին լուռ դիակներով
 Խաղում է անհոգ, փարվում ու գրկում.
 Տրաքոցի վրա հեռու ձորերից
 Վազելով հասավ հարսընթավորը,
 Արյուն-արցունք է թափվում աչքներից,
 Մենակ չի լալիս ծեր հանցավորը:
 Գզգզված գետեր, գնդակը կրծքին՝
 Սարսափ էր ազդել Ալ-վարդն ամենքին.
 Օտար, բարեկամ ողբում են նրան,
 Անեծք թափելով Ավագի վրան.
 Կանչում են նրան. «ինչի՞ չես գալիս,
 Ինչի՞ չես դու էլ մի բերան լալիս»...
 Բայց նրանց լացը, ճիշն օրհասական
 Դարձյալ չեն ազդում քարացած ծերին,
 Եվ անշարժ կանգնած ծերունի հսկան՝
 Նայում է միայն նրանց կոծերին:

Անտառան հենված նա նվիրական
 Հին աղ ու հացի պատվի օրենքին՝
 Էլ չէր ամոսոսում միակ աղջկան.
 Այլ բան էր դդում իգիթի հոգին:
 Թեև նա վերջին օրը ծերության
 Ներկեց իր միակ որդու արյունով,
 Բայց համոզված էր, որ արդարության
 Ձի դավաճանել դեռ ոչ մի բանով.

Որ ամսոսանքը և լացն ու կոծը
 էլ չեն բուժելու սրտի սև խոցը,
 Այլ նրան միայն օրենքն իգիթի
 Իր անդարձ ուժով մի օր կդատի:
 Մերթ թռչում է նա դեպի ապագան,
 Ուր սովերներով դատի պիտի դան
 Տմարդ սերնդի տգեղ արարքը
 Եվ հին իգիթի պատիվն ու փառքը.
 Մերթ լուռ, քարացած, առանց արցունքի
 Դեպի նոր բնող բլուրն է դառնում,
 Մերթ նրա դեմքը թաղվող հանցանքի
 Տխրության ամպն է հանկարծ մռայլում.
 Մերթ անշարժ կանգնած հրացանը ձեռին,
 Ինչպես դարավոր լեռների արձան,
 Նա հուժկու մեջքը դեմ տված ժայռին՝
 Նայում է թաղմանն անթարթ ու անձայն:
 Եվ հին կնճռոտած, ապառաժ դեմքով
 Կարծես ծաղրում է դեռ լալկաններին,
 Որոնք հանձնում են հողին խնամքով
 Իր հաջող որսած սիրականներին:

14.

Հանկարծ զոռ տալով երկար չիբուխին,
 Նա վերջը դարձավ լալկան ամբոխին.

«Հեյ գիդի հա, հեյ, իգիթ ժամանակ,
 Անցար, գնացիր, թողիր ինձ մենակ.
 Ո՞ւր են առաջվա սերն ու հավատը,
 Պապերից դրած օրենքն առաջին.
 Իգիթ չէր ասվում էն տղամարդը,

Որ չէր խոնարհւում սուրբ աղ ու հացին,
 Արար աշխարհի օրենքների դեմ
 Ես նրանից մեծ օրենք չգիտեմ:
 Եվ ինչ արարած, ինչ աղամորդի,
 Կոտրելով պատիւն, անունն իգիթի,
 Ապրում է մենակ ինքը նամուսով,
 Դրացուն պատվից դցելու հուսով:
 Թեկուզ աշխարհն էլ դուռ անի իրան,
 Իսկի տղամարդ չեմ ասիլ նրան:
 Մարդիկ մանրացան մեծդ ի նման,
 Արցունքն է դառել ցավերին դարման.
 Բայց ողբն ու լացը էլ ի՞նչ չեն ազդիլ,
 Ծով էլ որ դառնամ, արցունք չի կաթիլ:
 Հեյ գիդի հա, հեյ, իգիթ ժամանակ,
 Անցար, գնացիր, թողիր ինձ մենակ:
 Հեռացե՛ք դուք էլ, թողե՛ք միանամ
 Ժայռ պապերիս հետ, ես էլ քարանամ»:

Ասաց ու լռեց ծերը գլխակոր
 Ինչպես վիթխարի մի ժայռի բեկոր:

15.

Էն հին վանքերի բարձր գմբեթից
 Ձեն հնչում մահվան զանգի ձայները,
 Եվ շարականից, բուրվառ ու խաչից
 Ջրկվեցին նրանց պաղ մարմինները.
 Հարսընքավորի ողբըն ու լացը
 Եվ սև նոսրի խորին թառանչը,
 Աշնան հողմի հետ արձագանք տալով,
 Երգում են ձորում թաղման շարական,
 «Ա՛խ, Ա՛լ-վանդ, Կարո՛» լուռ հառաչելով,

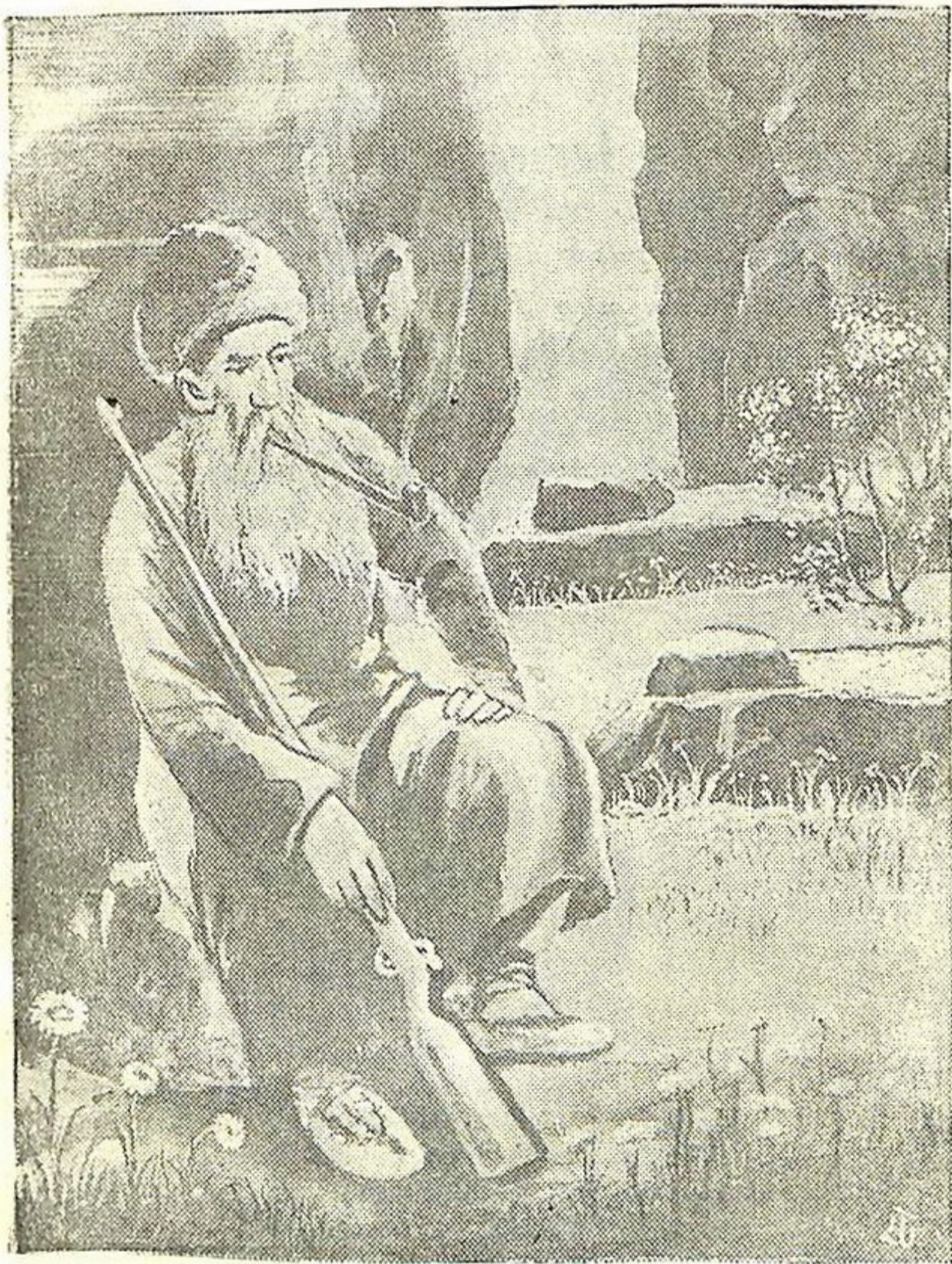
Փորում են նրանք մի խոր գերեզման,
 Եվ սիրակորույս զույգ նշխարները
 Հանձնում են ցավով հայրենի հողին.
 Իսկ բլուր դարձած սիրահարները
 Պատմում են սիրո արկածն անցողին:

16.

Դառն ափսոսանքով ամբոխը գնաց.
 Անտառում մենակ որսկանը մնաց.
 Նա քաշվեց հեռի մութ ծմակները,
 Հսկա ժայռերին եղավ դրացի,
 Ուր չեն որոտում ոչ գնդակները,
 Ո՛չ լավում ձայնը մարդկության լացի.
 Գլուխ չթեքած մարդկանց օրենքին՝
 Նա եղբայրացավ հավերժ տարերքին:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Երբ որ բացվում են վայրի վարդերը,
 Երբ գարնան բույրով ձորն է կանաչում,
 Գալիս են այնտեղ մատաղ կույսերը,
 Այլ-վարդին իրանց սերը մրմնջում.
 Մի-մի կտոր շոր թուփից կապելով,
 Հիշում են նրանք արցունք թափելով.
 Եվ այն մամուսապատ մենակ բլրակը
 Նոր կյանք է առնում հին կաղնու տակը:
 Երբ եղջերուն է այնտեղ բառաչում
 Կամ եղնիկն անհող վրայից թռչում,
 Որսորդն էլ՝ աղբրից պաղ ջուր խմելով,
 Անցնում է որսի հետքից վազելով—
 Հանկարծ ցուց տալով բլրակն ընկերին,
 Դառնում է վաղուց անցած գեպերին:
 — Դու ջահել ես դեռ, լավ չես ճանաչում,

Այն-վարդն ու Կարոն այստեղ են հանգչում:
Ո՞ւր են առաջվա մարդիկն ու սերը,
Ավագ-որսկանի արած որսերը...

Ասում են, երբ որ ամալի փեշերը
Փռվելով սարից, ձորերն են գրկում,
Լսվում է հանկարծ մթին գիշերը
Մի խոր հառաչանք ժայռերի կրծքում.
Ու ամպերի մեջ Ավագ-որսկանը
Գալիս է հսկում իր աղջկանը.
Եվ նորից ծածկած նա վիշտը ներսից
Փախչում է նամարդ մարդկանց երեսից:

Պատ. խմբագիր՝ Ղ. ԿոմուՆի
Տեխ. խմբագիր՝ Ի. Վարդանյան
Սրբագրիչ՝ Հ. Լազարոսյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Վ. Տառախյան

ՎՖ 03319. Պատվեր 153, տիրաժ 5000, Տպագր. մամ. 4½: Հեղ. մամ.
Հանձնված է արտագր. 31/X 47 թ. Ստորագրված է տպագր. 6/V 48 թ.

Հայպետհրատի № 1 տպարան, Երևան, Լենինի փող. № 65:

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220028595

ԳԻՆԸ 5 Ռ.

2588 4

